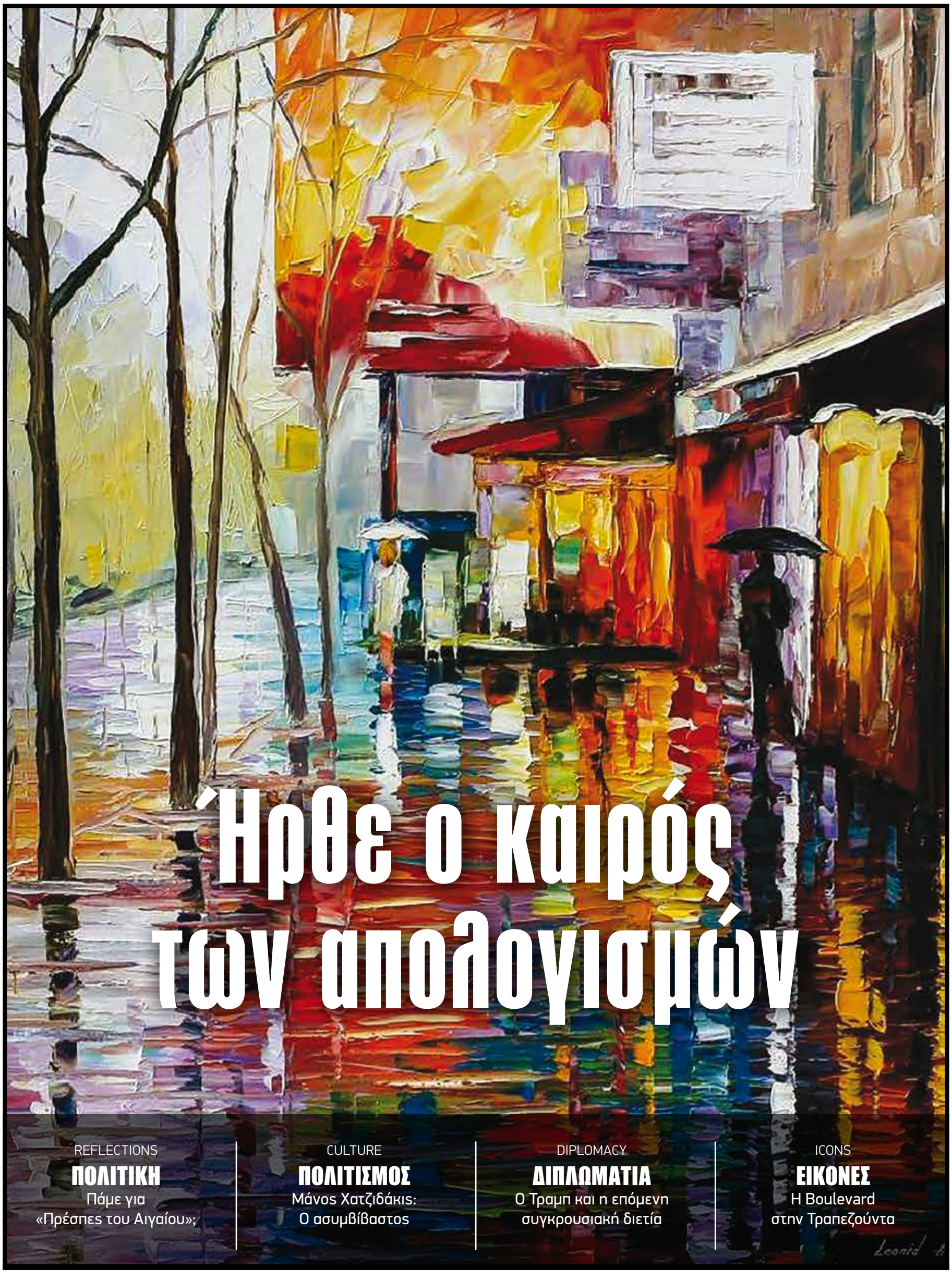
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2026 #117

Boulevard

Μηνιαία freepress εφημερίδα

Ήρθε ο καιρός των απολογισμών

REFLECTIONS
ΠΟΛΙΤΙΚΗ
Πάμε για «Πρέσπες του Αιγαίου»;

CULTURE
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
Μάνος Χατζιδάκις: Ο ασυμβίβαστος

DIPLOMACY
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ
Ο Τραμπ και η επόμενη συγκρουσιακή διετία

ICONS
ΕΙΚΟΝΕΣ
Η Boulevard στην Τραπεζούντα

ARCHIVES

«Ανήκω σε μια γενιά που δεν πρόλαβε να γεράσει με τα ιδανικά που έθρεψαν την νεότητά της»

Οδυσσέας Ελύτης
(περιοδικό «Η λέξη», Μάρτιος 1981)

«Τα σημερινά παιδιά πιέζονται ασφυκτικά για επιδόσεις χωρίς αντίκρισμα, το δε μέλλον τους κρίνεται από μια πολιτεία στα μάτια τους ανυπόληπτη, καθώς η ανικανότητα επιβραβεύεται θρασύτατα και η ατιμωρησία βασιλεύει»

Στέλιος Ράμφος
(εφημερίδα «Η Καθημερινή», 14/12/2008)

Η άλλη όψη

Επειδή, «δεν υπάρχει τίποτε πιο θλιβερό σ' αυτόν τον κόσμο από το να ξυπνάς τα Χριστούγεννα το πρωί και να μην είσαι παιδί» όπως έγραψε η αμερικανίδα συγγραφέας Έρμα Μπόμπεκ, δεν θα αναλωθούμε στη σαπίλα και στη μιζέρια των όσων συμβαίνουν δίπλα μας. Τους βαρεθήκαμε και σε αυτή τη μηνιαία μας συνάντηση θέλουμε να σας γεμίσουμε χαρά και ελπίδα για το «αύριο».

Ας δούμε λοιπόν κάποιες ειδήσεις που σίγουρα δεν διαβάσατε, κανείς δεν έσωσε σημασία και είναι εξαιρετικής σημασίας, δείχνοντας ότι υπάρχει και ένας άλλος... κόσμος. Μια άλλη όψη που εμείς αυτόν τον κόσμο θέλουμε.

-Οι εκπομπές ρύπων της Κίνας -του μεγαλύτερου ρυπαντή παγκοσμίως- άρχισαν επιτέλους να συρρικνώνονται αισθητά, καταγράφοντας την πιο απότομη πτώση διοξειδίου του άνθρακα (CO2) από την εποχή της πανδημίας.

Η είδηση: Σύμφωνα με τα νέα στοιχεία που δημοσιεύθηκαν στις 13 Νοεμβρίου 2026 από το ερευνητικό κέντρο Carbon Brief, οι εκπομπές της Κίνας μειώθηκαν κατά 3,1% το τρίτο τρίμηνο του έτους, έπειτα από μια περίοδο σταθεροποίησης δύο ετών.

Είδηση με παγκόσμια σημασία: Επειδή η Κίνα ευθύνεται για περίπου το 30% των παγκόσμιων εκπομπών, η μετάβασή της από την κορύφωση στη σταθερή μείωση θεωρείται από τους επιστήμονες το κρισιμότερο ορόσημο για να αναχαιτιστεί η κλιματική αλλαγή σε ολόκληρο τον πλανήτη.

Και δεν σταματάμε εδώ.

-Ανακαλύφθηκε ότι με μία μόνο έγχυση γονιδιακής θεραπείας τα τριγλυκερίδια πέφτουν κατά 65%. Στις 9 Νοεμβρίου 2026, η διάσημη κλινική Cleveland Clinic ανακοίνωσε τα αποτελέσματα δοκιμής (Φάσης 1b) για μια εφάπαξ θεραπεία γονιδιακής επεξεργασίας (CRISPR-Cas9) σε ασθενείς με σοβαρή υπερτριγλυκεριδαιμία. Το αποτέλεσμα: Μέσα σε μόλις 30 ημέρες από μία και μοναδική δόση, τα επικίνδυνα λιπίδια (τριγλυκερίδια) στο αίμα των ασθενών μειώθηκαν κατά σχεδόν 65%, χωρίς καμία σοβαρή παρενέργεια. Γιατί είναι τεράστιο βήμα: Αντί για καθημερινά χάπια για μια ολόκληρη ζωή, η ιατρική δείχνει ότι μπορεί να «διορθώσει» μόνιμα τον μηχανισμό του ήπατος που παράγει τα επικίνδυνα λιπίδια, προστατεύοντας εκατομμύρια ανθρώπους από εμφράγματα και εγκεφαλικά επεισόδια.

-«Αίμα στο εργαστήριο» για τη θεραπεία σπάνιων παθήσεων. Στις 15 Νοεμβρίου 2026, ερευνητές του ινστιτούτου WEHI ανακοίνωσαν μια πρωτοποριακή μέθοδο («Blood in a dish») που συνδυάζει βλαστοκύτταρα, γονιδιακή διόρθωση (prime editing) και την τεχνολογία mRNA. Πώς λειτουργεί: Δημιουργούν στο εργαστήριο μοντέλα ανθρώπινου μυελού των οστών από κύτταρα των ίδιων των ασθενών και διορθώνουν τις γενετικές μεταλλάξεις χρησιμοποιώντας νανοσωματίδια λιπιδίων (όπως στα εμβόλια mRNA). Γιατί αλλάζει τα δεδομένα: Μέχρι σήμερα, οι σπάνιες γενετικές ασθένειες του αίματος και του ανοσοποιητικού έμεναν συχνά χωρίς θεραπεία επειδή η ανάπτυξη φαρμάκου για κάθε μία ξεχωριστά ήταν ασύμφορη. Η νέα αυτή πλατφόρμα επιτρέπει την ταχύτατη προσαρμογή της ίδιας θεραπείας σε δεκάδες διαφορετικές σπάνιες παθήσεις.

Και δύο ακόμα κορυφαία ιατρικά ορόσημα των τελευταίων εβδομάδων:

Πρώτη μεταμόσχευση 3D-εκτυπωμένου κερατοειδούς χιτώνα: Χειρουργοί ολοκλήρωσαν με επιτυχία την πρώτη στον κόσμο εμφύτευση ανθρώπινου ιστού κερατοειδούς που δημιουργήθηκε μέσω τρισδιάστατης βιοεκτύπωσης (3D bioprinting), δίνοντας λύση στην έλλειψη μοσχευμάτων και αποκαθιστώντας την όραση.

Και τέλος:

Αναστροφή των καρκινικών κυττάρων αντί για καταστροφή τους: Ερευνητές στη Νότια Κορέα (KAIST) ανέπτυξαν μια θεμελιώδη τεχνολογία που καταφέρνει να εντοπίζει και να «επαναπρογραμματίζει» τα καρκινικά κύτταρα ώστε να επιστρέφουν στην υγιή τους κατάσταση, αντί να τα σκοτώνει (κάτι που προκαλεί τις βαριές παρενέργειες της χημειοθεραπείας).

Ας πιστέψουμε σε μια άλλη ανθρωπότητα, αυτής της οικογένειας, της προόδου και της ευημερίας. ⊟

Κωνσταντίνος Σαρρηκώστας

> Άρχισα να βλέπω πως η πατρίδα μου δεν είναι τόσο τίμια και καθαρή και αποφάσισα να έχω τα μάτια μου ανοιχτά. Είμαι με αυτούς που ρωτάνε

Μάνος Χατζιδάκις

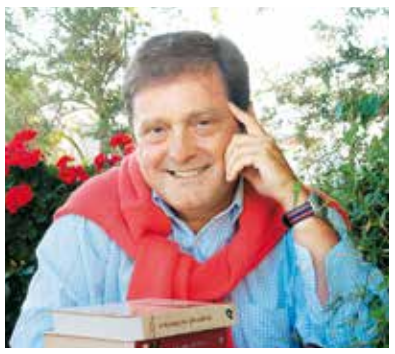
Boulevard

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ | ΙΔΡΥΤΗΣ: **ΣΤΕΛΙΟΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ** | ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: **«BOULEVARD FREE PRESS I.K.E»**
ΕΚΔΟΤΗΣ – ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: **ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΑΡΡΗΚΩΣΤΑΣ** | ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: **ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ ΠΑΠΑΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ**
ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ: **ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΛΑΦΑΤΗΣ** | CREATIVE DIRECTOR: **ΝΙΚΟΣ ΚΑΡΤΑΛΙΑΣ** | ΝΟΜΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ: **ΗΛΙΑΣ ΔΗΜΗΤΡΕΛΛΟΣ**
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: **ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ & ΣΟΛΩΝΟΣ 69, ΑΘΗΝΑ 106 79** | EMAIL: **infoblvgr@gmail.com** | ΕΚΤΥΠΩΣΗ: **PAPERGRAPH**

Κάσος

Πάμε για «Πρέσπες του Αιγαίου»;

Γράφει ο Στέλιος Παρασκευόπουλος
Δημοσιογράφος, Συγγραφέας

Μήπως κάτι μας κρύβουν; Μήπως απεργάζονται λύσεις για τις οποίες στο μέλλον δεν θα αισθανόμαστε και τόσο πολύ εθνικά υπερήφανοι; Τα ερωτήματα αυτά μου γεννήθηκαν από την στάση της Τουρκίας πάνω στο θέμα της πόντισης του καλωδίου για την ηλεκτρική διασύνδεση Ελλάδας και Κύπρου. Πριν από δύο χρόνια, όταν η Ελλάδα για το ίδιο θέμα, νοτίως της Κάσου, σε οριοθετημένη ελληνική ΑΟΖ (μετά από συμφωνία με την Αίγυπτο) επιχείρησε με ιταλικό σκάφος έρευνες βυθού, αυτές διακόπηκαν αμέσως υπό την απειλή τουρκικών πολεμικών πλοίων που έσπευσαν στην περιοχή -στέλνοντας έτσι το μήνυμα η Τουρκία προς την ελληνική πλευρά, «πέραν των 6 μιλίων δεν έχετε καμία άλλη δικαιοδοσία σε θαλάσσιες περιοχές, καθώς τα νησιά σας δεν δικαιούνται ούτε ΑΟΖ ούτε υφαλοκρηπίδα». Το ίδιο σκηνικό επαναλαμβάνεται σήμερα, αυτή τη φορά με γαλλικό ερευνητικό σκάφος, το οποίο θα κινηθεί κι αυτό εντός οριοθετημένης ελληνικής ΑΟΖ (Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη) με την Αίγυπτο. Θα περίμενε κανείς νέα αντίδραση από την πλευρά της Τουρκίας, κάτι το οποίο όμως δεν συνέβη. Και όχι μόνο δεν συνέβη, αλλά, αντίθετα, ο υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας, Χακάν Φιντάν, όταν ρωτήθηκε σχετικά, δήλωσε, «όλα είναι καλά, όλα είναι φυσιολογικά, όλα βαίνουν καλά»! Είναι λίγο δύσκολο να πιστέψουμε ότι για το ίδιο θέμα ξαφνικά ο λύκος έγινε αρνάκι, κι ότι η γειτονική χώρα έβαλε στην άκρη τον αναθεωρητισμό της, αυτό της «Γαλάζιας Πατρίδας». Σίγουρα υπάρχει κάποιο παρασκήνιο, το οποίο δεν μας το λένε -μια μυστική διπλωματία της οποίας τα αποτελέσματα θα φανούν ίσως στο άμεσο μέλλον ως τετελεσμένο γεγονός.

Μόνο εικασίες μπορούμε να κάνουμε επί του παρόντος ως προς το τι ακριβώς έχει διαμειφθεί (και συμφωνηθεί;) στον παρασκηνιακό διάλογο μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας, κι αν η κατάληξη της κρυφής διπλωματίας θα είναι ένα είδος συνδιαχείρισης – συνεκμετάλλευσης του Αιγαίου Πελάγους (κι όχι μόνο), με την χώρα μας να μην ασκεί το κυριαρχικό της δικαίωμα (ασκείται μονομερώς), αυτό της επέκτασης των θαλάσσιων συνόρων της από τα 6 στα 12 μίλια (βάσει του διεθνούς δικαίου των θαλασσών). Στο πλαίσιο των πιθανολογιών, ωστόσο στηριζόμενες στα πραγματικά γεγονότα που βλέπουμε να συμβαίνουν, μπορούμε να μην αποκλείσουμε το εξής σενάριο. Η Ελλάδα, σε ένα πλαίσιο να μην προκληθεί ένα θερμό επεισόδιο με την Τουρκία, πόσο μάλλον μια πολεμική σύγκρουση, δρώντας υπό το σύνδρομο του φόβου και υπό την απειλή του casus belli της Τουρκίας (σε περίπτωση επέκτασης της ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης στα 12 μίλια), να έχει αναθέσει την συμβιβαστική λύση στις διαφορές μας με την γειτονική χώρα (μπορεί κάποιος να την ονομάσει και «βρώμικη δουλειά») στη Γαλλία. Πως εικάζεται αυτό; Εικάζεται από το γεγονός ότι το γαλλικό κράτος εξ ονόματος της Ελλάδας, για την πόντιση του καλωδίου της ηλεκτρικής διασύνδεσης Ελλάδας και Κύπρου, προέβη σε ρηματική διακοίνωση προς την Τουρκία, με την οποία την ενημέρωσε για τις έρευνες που θα πραγματοποιήσει το γαλλικό σκάφος. Όπως διαβεβαιώνουν έμπειροι διπλωμάτες και γνώστες του διεθνούς δικαίου, για πόντιση καλωδίων σε θαλάσσιες περιοχές αποκλειστικής δικαιοδοσίας της χώρας που πραγματοποιεί το έργο, δεν απαιτείται κατ' ουδένα τρόπο ενημέρωση γειτονικής χώρας, πολύ δε περισσότερο αίτημα για χορήγηση σχετικής αδείας. Ενημέρωση επιβάλλεται (όχι αίτημα αδείας ερευνών) μόνο στην περίπτωση εκείνη όπου οι έρευνες ενός σκάφους θα διεξαχθούν σε θαλάσσια περιοχή δικαιοδοσίας της γειτονικής χώρας. Συνεπώς, ποιος ο λόγος που η Γαλλία, για λογαριασμό της Ελλάδας, ενημέρωσε την Τουρκία για τις εργασίες του ερευνητικού γαλλικού πλοίου Abeille Marengo, σχετικά με την πόντιση του καλωδίου, όταν οι έρευνες πρόκειται να διεξαχθούν νοτίως της Καρπάθου και επί ελληνικής ΑΟΖ (όπως καθορίστηκε στη συμφωνία με την Αίγυπτο); Και προφανώς το γαλλικό κράτος δεν απέστειλε ρηματική διακοίνωση προς την Τουρκία χωρίς να έχει την συγκατάθεση του ελληνικού κράτους. Στην πράξη και επί της ουσίας τι σημαίνει αυτό; "Οτι η Ελλάδα, δια μέσου Γαλλίας, α)ακυρώνει την συμφωνία οριοθέτησης ΑΟΖ που συνήψε με την Αίγυπτο, β)αποδέχεται το παράνομο τουρκο - λιβυκό μνημόνιο για την μεταξύ τους οριοθέτηση ΑΟΖ στην Α. Μεσόγειο (με το οποίο τέθη-

Κάσος

καν εκτός οι θαλάσσιες οικονομικές ζώνες δεκάδων ελληνικών νήσων του Αιγαίου), γ)παραδέχεται εμμέσως πλην σαφώς τον ανυπόστατο ισχυρισμό της Τουρκίας ότι τα ελληνικά νησιά του Α. Αιγαίου δεν διαθέτουν ΑΟΖ και υφαλοκρηπίδα καθώς επικάθονται επί τουρκικής υφαλοκρηπίδας.
Τι σηματοδοτούν όλα αυτά εφόσον ισχύουν; Ότι οι δύο χώρες, Ελλάδα και Τουρκία θα επιλύσουν τις μεταξύ τους διαφορές σε απευθείας διάλογο επί της αρχής της ευθυδικίας («δίκαιους και εύλογους» κανόνες και για τις δύο πλευρές), κι όχι επί τη βάσει του διεθνούς δικαίου. Ερώτηση: όταν η Ελλάδα απεμπολήσει το δικαίωμα που της παρέχει το διεθνές δίκαιο προκειμένου να ασκήσει την εθνική της κυριαρχία και τα κυριαρχικά δικαιώματα της, αυτό δεν είναι υποχώρηση από τα συμφέροντα της;
Θα αναρωτηθείτε εύλογα γιατί η Γαλλία να δεχτεί να κάνει την «βρώμικη δουλειά» στο Αιγαίο και την Α. Μεσόγειο, ώστε η «ρετσινιά» να πάει σ' αυτήν κι όχι στην Ελλάδα, και την όποια υποχώρηση να μην την χρεωθεί ως «προδοσία» η όποια ελληνική κυβέρνηση; Πολύ απλά, γιατί η Γαλλία θέλει να έχει παρουσία στην Α. Μεσόγειο και ως «επιδιαιτητής» στις διαφορές Ελλάδας- Τουρκίας να τύχει του μερτικού της! Αυτά που εκτυλίσσονται στις μέρες μας δεν είναι τυχαία, δεν γίνονται άνευ προγραμματισμού και στόχων. Στο έργο (business) της ηλεκτρικής διασύνδεσης Ελλάδας – Κύπρου πλειοψηφικός μέτοχος (66%) είναι η γαλλική εταιρεία Meridiam. Τι εστί Meridiam; Ένας από τους κορυφαίους διεθνείς επενδυτές, φορείς ανάπτυξης και διαχειριστές έργων υποδομής -με ισχυρή παρουσία σε Ευρώπη, ΗΠΑ και Αφρική. Και όχι μόνο. Έχει ισχυρή παρουσία στην τουρκική αγορά σε τέσσερα μεγάλα συγκροτήματα νοσοκομείων, και ακόμη, μαζί με την τουρκική εταιρεία Makyol διεκδικεί τα δικαιώματα λειτουργίας των δύο γεφυρών του Βοσπόρου και ενός εκτεταμένου δικτύου αυτοκινητοδρόμων.
Νομίζω πως εύκολα καταλαβαίνουμε γιατί η Γαλλία (μέσω της Meridiam) θέλει «ήρεμα νερά» μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, έναν συμβιβασμό στις μεταξύ τους διαφορές -ανεξαρτήτως του εάν αυτός ο συμβιβασμός σηματοδοτεί την υποχώρηση της Ελλάδας από την διεκδίκηση των κυριαρχικών της δικαιωμάτων, τα οποία απορρέουν από το διεθνές δίκαιο. Και αυτόν τον συμβιβασμό πάση θυσία θα τον επιβάλουν, βλέπετε η μπίζνα είναι κάποιων εκατομμυρίων δολαρίων. Και φυσικά η Ελλάδα απ' αυτήν την ιστορία δεν πρόκειται να είναι κερδισμένη (άλλωστε δεν διεκδικεί τίποτα, μια φιλειρηνική χώρα είμαστε) -κερδισμένη θα βγει η Τουρκία που διεκδικεί τα πάντα, που ο στόχος της δεν είναι άλλος από την «γαλάζια πατρίδα», δηλαδή στο να έχει δεσπόζουσα θέση σε Αιγαίο και Α. Μεσόγειο (κι όχι μόνο). Στο δε πλαίσιο του συμβιβασμού θεωρείται απίθανο η Ελλάδα στα νησιά του ανατολικού Αιγαίου να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στα 12 μίλια, δικαίωμα που το έχει από το 1995. Δικαίωμα που δεν το έχει ασκήσει εδώ και 31 χρόνια, τώρα θα το ασκήσει που έχουν σχεδόν παγιωθεί τα 6 μίλια. Η Τουρκία δεν υπάρχει περίπτωση να το αποδεχτεί αυτό (στην υποθετική περίπτωση που η Ελλάδα προχωρήσει σε επέκταση των χωρικών υδάτων της), τουτέστιν το περίπου 75% του Αιγαίου να περιέλθει υπό ελληνική εθνική κυριαρχία, και θα αντιδράσει δυναμικά. Και όπως εξηγούν έμπειροι διπλωμάτες, εάν συμβεί αυτό, καθώς πολλά ελληνικά νησιά βρίσκονται πολύ κοντά στα τουρκικά παράλια, δεν θα υπάρχει επαρκής θαλάσσιος χώρος για ενδεχόμενη οριοθέτηση με την Τουρκία σε θέματα ΑΟΖ και υφαλοκρηπίδας.
Θα αναρωτηθείτε επίσης εύλογα γιατί η Ελλάδα να αποδεχτεί έναν σε βάρος της συμβιβασμό. Κανείς σ' αυτόν τον τόπο δεν είναι προδότης και κανείς δεν είναι περισσότερο πατριώτης από τον άλλον. Αλλά το ζητούμενο για κάποιους εν Ελλάδι είναι τα «ήρεμα νερά». Πάση θυσία (με όποιο κόστος) να υπάρχει ειρήνη στη γειτονιά μας και να αποφευχθεί ένας πόλεμος. Εάν δεν ισχύουν όσα προαναφέρθηκαν και όλες οι εικασίες που διατυπώθηκαν, ένας είναι ο τρόπος να αποδείξει η χώρα μας ότι δεν κάνει πίσω ούτε μια σπιθαμή από τις νόμιμες εθνικές διεκδικήσεις της, και ότι δεν κατατρύχεται από τον φόβο του casus belli -εδώ και τώρα να επεκτείνει τουλάχιστον την αιγιαλίτιδα ζώνη της σε θαλάσσιες περιοχές που βρίσκονται μακράν της Τουρκίας, όπως στις ακτές της Θράκης, της Μακεδονίας, της ηπειρωτικής Ελλάδας και της Κρήτης. Εάν δεν το πράξει, τότε, νομίζω, πως πάμε για «Πρέσπες του Αιγαίου» και ορθώς ο Φιντάν λέει πως «όλα είναι φυσιολογικά, όλα βαίνουν καλώς»! ⊟

ΔΕΗ

Η ΔΕΗ ΣΥΝΑΝΤΑ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗ VOL. 2

Για δεύτερη χρονιά, η ΔΕΗ φέρνει κοντά την ενέργεια και τη σύγχρονη εικαστική δημιουργία.
Πάνω από 1.000 συμμετοχές συγκεντρώθηκαν, αντλώντας έμπνευση από την ιστορία και το μέλλον της ΔΕΗ.

Τα 55 έργα που προκρίθηκαν παρουσιάζονται σε μια μεγάλη έκθεση στον Ιστορικό Ατμοηλεκτρικό Σταθμό Ν. Φαλήρου της ΔΕΗ, έναν εμβληματικό χώρο της ελληνικής βιομηχανικής κληρονομιάς.

23.10.2026 - 10.01.2027
Ιστορικός Ατμοηλεκτρικός Σταθμός Ν. Φαλήρου της ΔΕΗ

Μάθε περισσότερα στο **art.dei.gr**

Υπάρχει Ηθική Πολιτική;

Τα Ελάχιστα Αυτονόητα στην Ανθρώπινη Αυτο-οργάνωση

Από τον Μάριο Νόττα*

Καλως ήρθες στον σημερινό μας περίπατο, περί την Τέχνη του Πολίτη. Ζητούμενο η υπομονή σου, η κουβέντα μας θα έχει εντάσεις.

Αφετηρία σήμερα, η παραδοχή πως είμαστε Ελαττωματικό Είδος.

Η περίφημη "ελεύθερη βούληση" (που μας διαχωρίζει από τα "λιγότερο εξελιγμένα είδη") ίσως είναι υπερεκτιμημένη - άλλωστε οι μεγάλες θρησκείες την ταυτίζουν με το Προπατορικό Αμάρτημα (μέσω της "Γνώσης").

Καθώς το θέμα σήμερα (και σε μερικά μελλοντικά σημειώματα) είναι η αυτο-οργάνωση, η παραγωγή, το δίκαιο και -συνδυάζοντας τα τρία- η Πολιτική, ξεκινάμε συγκρίνοντας εαυτούς και τις κοινωνίες μας με εκείνες άλλων ειδών για να κρίνουμε πόσο 'εξελιγμένοι' είμαστε.

Πρώτη στάση να απομυθοποιήσουμε τον όρο "Πολιτική", τις "Πολιτικές Επιστήμες", ακόμα και τον ίδιο τον "Πολίτη", ως όρο. Είναι πασιφανές πως:

Σε μία οργανωμένη κοινωνία σαν αυτές άλλων ειδών, όπως είναι οι μέλισσες, τα μυρμήγκια (και άλλα είδη που η επιβίωσή τους συναρτάται είτε με την αγελαία οργάνωση, ή με την συγκέντρωση μεγάλων κοινοτήτων) οι αλγόριθμοι διοίκησης είναι τελειοποιημένοι και 'ενσωματωμένοι' από την ίδια την φύση. Οι λειτουργίες / ρόλοι δεν είναι ποτέ σε αμφισβήτηση, και όταν αυτό συμβαίνει (σε περίπτωση διαδοχής εξουσίας λόγω π.χ. Γήρατος ή ασθένειας του επικεφαλής) η διαδικασία είναι απλή και ξεκάθαρη, με όσο λιγότερη βία και απώλεια πόρων είναι δυνατόν.

Τα "κατώτερα είδη" δεν κάνουν πολέμους. Ευθυγραμμίζονται με τις φυσικές ροές πόρων (για τις οποίες φροντίζει η Φύση) και αριστοποιούν το αποτέλεσμα, ελαχιστοποιώντας τις αναπόφευκτες απώλειες και μεγιστοποιώντας τις πιθανότητες επιβίωσης. Δεν επιδεινώνουν την φυσική απειλή αλληλο-εξοντούμενα.

Τα "κατώτερα είδη" δεν χαραμίζουν τα προσόντα τους. Στην περίπτωση του Ανθρώπου γίνεται σπατάλη πόρων, χρόνου, φαιάς ουσίας, τεχνουργημάτων, υπηρεσιών, πλούτου και κοινωνικών δομών (που θα μπορούσαν να είχαν αξιοποιηθεί με χίλιους τρόπους), με μοναδικό όφελος την κατα μόνας ή ομαδική διεκδίκηση των ανωτέρων στρωμάτων της πυραμίδας αποφάσεων.

Αυτό έχουμε μάθει να το αποκαλούμε "Πολιτική".

...Κοντολογίς, σε μία (Ουτοπική για την ώρα) ιδανική κοινωνία έλλογων όντων δεν υπάρχει ανάγκη για κανενός είδους Επιβολή, καθώς το ενιαίο αγαθό της αλληλοστηριζόμενης επιβίωσης και ανάπτυξης αποτελεί Συμπαντική (απ'όλους) Παραδοχή, επικρατώντας της (παράλογης) Επιλογής Νο2:

Επιλογή Νο2 είναι αυτό που βιώνουμε και εδράζεται στην Επιβολή.

Είναι η Ασκηση Αυτοοργάνωσης μέσω 'κεντρικής εξουσίας'. Εφαρμόζεται στο ελάχιστο διάστημα για το οποίο έχουμε 'ιστορική' (αλλά ατελή) καταγραφή, αφορώντας λίγες χιλιάδες χρόνια πίσω, προφανώς μετά την τελευταία μεγάλη καταστροφή που προκαλέσαμε (που συμβολικώς ενυπάρχει στα μεγάλα ηθικοπλαστικά μας αναγνώσματα).

Τι συναποτελεί την Επιβολή; Το περίπλοκο σύστημα κανόνων ανταμοιβής-τιμωρίας η εφαρμογή του οποίου συναρτάται με την άσκηση βίας. Τα σώματα ασφαλείας, ο στρατός, η νόμιμη ή παράνομη συλλογή πληροφοριών με σκοπό την πρόληψη ή την ποινή, ακόμα και η ύπαρξη/ανάγκη της ίδιας της δικαστικής εξουσίας ως οδοδείκτη της τιμωρίας είναι αυθύπαρκτα και ενσωματωμένα μέρη της Επιβολής.

Τι σχέση έχουν όλα αυτά με τις σημερινές κοινωνίες και πόσο είναι δυνατή οποιαδήποτε πρακτική αναβάθμιση - των κοινωνιών μας;

Απογοητευτικό αλλά αληθινό: Η Επιβολή είναι ο τρόπος με τον οποίο ανατρεφόμαστε, εκπαιδευόμαστε, συναλλασόμαστε, μαθαίνουμε να ανεχόμαστε και τελικά αποδεχόμαστε να διαιωνίζουμε - εφαρμόζουμε. Η Πολιτική δεν είναι τίποτα άλλο, παρά η επιδίωξη και διαχείριση της ισχύος Επιβολής, ως μέρος της Τέχνης άσκησης μία "δίκαιης", (μέσα ή έξω από τα εισαγωγικά) διαχείρισης πόρων ώστε να εξασφαλίζονται τα ελάχιστα αναγκαία. Ποια είναι αυτά; Η συμβολή στην παραγωγή, ο τρόπος διανομής αγαθών και υπηρεσιών και η εξασφάλιση ενός ασφαλούς ελάχιστου λειτουργικού πλαισίου στο οποίο (ίσως) να μπορούν να αναπτυχθούν οι ανώτερες ανθρώπινες λειτουργίες.

Εντελώς εκτός πλαισίου είναι η παιδεία και εφαρμογή της Ανεκτικότητας ως υπόδειγμα αυτοδιοίκησης, η άσκηση στις τέχνες της Συλλογικότητας, η εγκύκλια και από τις θετικές επιστήμες υποστηριζόμενη εκπαίδευση στις αδιαμεσολάβητες αρχές του συγκριτικού πλεονεκτήματος και πάνω από όλα η συγκρότηση ενός δικτύου Ηθικής - Ανθρωπιστικής Επικοινωνίας που θα ανατείμνει και επανιεραρχήσει όσα αυτή την στιγμή θεωρούνται Θέσφατα στην άσκηση του πλέον απλού και αυτονόητου ανθρώπινου δικαιώματος. Να διοικείται Δίκαια.

Με το σημερινό σημείωμα εγκαινιάζουμε περιπάτους σκέψης και συλλογισμού πάνω σε θέματα που (κακώς) θεωρούμε αυτονόητα και 'λυμένα'. Επόμενο πρακτικό βήμα η ενασχόλησή μας με τα δύο μοναδικά υποδείγματα ("μοντέλα") διοίκησης σήμερα στον "ανεπτυγμένο" κόσμο. Το "Αυταρχικό" και το "Δημοκρατικό". Χωρίς αφορισμούς και προκατάληψη θα επιχειρήσουμε να ρίξουμε νέο φως στην διαμάχη τους, βάζοντας στην Εικόνα (και) τον Μεγάλο Ανατροπέα, την Τεχνητή Νοημοσύνη. ⊡

Ο Μ.Ν. θυμώνει με την ασχήμια που στην επανάληψή της γίνεται αόρατη και μοιρολατρικά αποδεκτή. Θεωρώντας τον εαυτό του, την 'τάξη' του και τους φίλους του ως μέρος του προβλήματος, γράφει για μικρά και μεγάλα εωσφόρα. Σε περιόδους νηφαλιότητας, διευθύνει το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Επικοινωνίας.

Πλατεία Συντάγματος (1950)

Καλώς την... διαφθορά

Από τον Πρόδρομο Παπαπλιόπουλο

Το μπαράζ αποκαλύψεων της διαφθοράς, οι συλλήψεις από το ελληνικό FBI, οι μεγάλες απάτης φοροδιαφυγής, θεωρώ ότι δεν σας έκανε, όλους εσάς που διαβάζετε τώρα αυτό το κείμενο, να πέσετε από τα σύννεφα!

Η απάτη με τον ΦΠΑ, οι εικονικές εταιρίες που ανοίγουν και κλείνουν σε έναν μήνα από κάποιους πολύ «έξυπνους» επιχειρηματίες, τα παράνομα λογισμικά και ένα σωρό κόλπα που υπάρχουν γύρω μας ήρθαν στο φως με τη σύλληψη δυο ανθρώπων που είχαν στα χέρια τους τις «τύχες» δεκάδων καταστημάτων και εργαζομένων με αντικείμενο το ψωμί και τις πίτσες!

Οι άνθρωποι αυτοί θησαύριζαν κυριολεκτικά στις πλάτες εργαζομένων αλλά και του δημοσίου. Ήταν τέτοια η αλαζονεία τους αλλά και τα χρήματα που απέκτησαν, που όχι μόνο δεν ήξεραν τι να τα κάνουν αλλά αν δεν τους έπιαναν οι αρχές, ένας θεός ξέρει για πόσα χρόνια ακόμη θα δρούσαν με την ίδια μεθοδολογία και πως θα λειτουργούσαν τις επιχειρήσεις τους.

Φυσικά αρκετοί θα αναρωτηθείτε μα καλά κανείς δεν τους ήλεγχε τόσα χρόνια; Κι όμως φαίνεται κανείς αλλά και όταν χρειάστηκε να γίνουν έλεγχοι υπήρχαν κάποιοι «καλοθελητές», είτε αστυνομικοί, είτε εφοριακοί, κατά το κοινώς λεγόμενον «λαδιάρηδες» που φρόντισαν να ενημερώνουν από πριν οπότε οι «επιχειρηματίες» πάντα ξεγλιστρούσαν.

Βέβαια όλα έχουν ένα τέλος κάποια στιγμή και το έξυπνο πουλί από την μύτη πιάνεται!

Υπάρχουν βέβαια ερωτήματα, που δημιουργούν λογικό άλλωστε και έντονη πολιτική αντιπαράθεση. Εγώ δεν θα κρίνω ποιος λέει αλήθεια, αυτά είναι δικά σας συμπεράσματα.

Τι συνέβη ξαφνικά και σκάνε τόσο μεγάλες υποθέσεις η μια μετά την άλλη προκαλώντας σοκ στην κοινωνία από τη δυσοσμία που αναδύεται;

Ξαφνικά η κυβέρνηση τους πιάνει όλους μήπως επειδή είμαστε σε προεκλογική περίοδο;

Ή μήπως επειδή υπάρχουν πλέον τα τεχνολογικά εργαλεία και η χρήση του AI που μπορεί να βοηθά τις αρχές να έχουν μια πιο αποτελεσματική λειτουργία;

Μήπως η νεοσύστατη υπηρεσία ήθελε χρόνο για να συντονιστεί και να φέρει αποτέλεσμα;

Έστω και γι αυτό τα κόμματα βρήκαν την ευκαιρία να τσακωθούν, εντοπίζοντας πολιτικά οφέλη πίσω από αυτό το μπαράζ αποκαλύψεων και ειδήσεων.

Είναι προφανές πως όλα αυτά τα εκατομμύρια που «χάθηκαν» από το κράτος προφανώς και θα ήταν χρήσιμα για την κοινωνία, γιατί σε μια πολιτεία που λειτουργεί η φορολόγηση σωστά σε βάρος της φοροδιαφυγής προφανώς και θα μπορούσε να προσφέρει περισσότερα στους πολίτες της.

Το θέμα της φοροδιαφυγής δεν είναι μόνο ελληνικό φαινόμενο αλλά παγκόσμιο. Όμως αν θέλουμε να μην κρυβόμαστε πίσω από το δάχτυλο μας πρέπει να κοιτάμε και λίγο τον δικό μας καθρέφτη. Το έχω γράψει και θα το ξαναγράψω και ας στεναχωρήσω τις λαϊκές ομάδες ηλεκτρολόγων υδραυλικών, συνεργείων αυτοκινήτων, να είναι καλά οι άνθρωποι προσφέρουν θεάρεστο έργο αλλά πολλοί εκ των ανωτέρω πως γίνεται να δηλώνουν εισοδήματα κάτω από το όριο της φτώχειας;

Θέλω να πω ότι κι εμείς, δυστυχώς πολλοί από εμάς, βάζουμε το λιθαράκι μας σε αυτό που λέγεται φοροδιαφυγή και μετά όλο το έργο γυρίζει μπούμεραγκ γιατί πολύ απλά η κυβέρνηση και η κάθε κυβέρνηση ανεξαρτήτως χρώματος πρέπει να βγάλει τα χρήματα που πρέπει για να λειτουργήσει το κράτος τουλάχιστον ως προς τις βασικές του υποχρεώσεις. Αν δεν βρει τα χρήματα θα ακολουθήσει η φορολόγηση και έτσι πάντα ο ΦΠΑ θα είναι ψηλά, πάντα θα υπάρχει ΕΝΦΙΑ και διάφορα άλλα που θα μας αδειάζουν την τσέπη.

Δυστυχώς, δεκαετίες τώρα έχει καλλιεργηθεί μια νοοτροπία το κράτος με «κλέβει» θα το κλέψω κι εγώ και ότι μπορώ θα κρύψω. Με τις νέες τεχνολογίες, βέβαια τους ηλεκτρονικούς ελέγχους, τα pos κάπως η κατάσταση βελτιώνεται αλλά οι επιτήδειοι πάντα θα βρίσκουν τρόπους να ξεφεύγουν. Υπάρχουν ελεγκτικοί μηχανισμοί. Αυτή είναι μια διαχρονική συζήτηση και η μεγάλη αλήθεια είναι μια, υπάρχουν αλλά πολύ περιορισμένα τα αποτελέσματα τους. Δεν φθάνουν οι υπάλληλοι; Δεν υπάρχει η πολιτική βούληση; Δεν γίνεται να μερικές δεκάδες υπάλληλοι να ελέγξουν 10.000 εστιατόρια, μπαρ και κλαμπ και πολλές φορές υπο το βάρος απειλών. Αλήθεια ελέγχει κανείς τα πόθεν έσχες εφοριακών ή υπαλλήλων σε πολεοδομίες; Και με ποιόν τρόπο γίνονται οι έλεγχοι; Δεν ξέρω αν υπάρχει απάντηση στα ερωτήματα μου, ξέρω πάντως ότι είμαστε στο ίδιο έργο θεατές χρόνια τώρα... ⊟

Ο θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη (ζ. Θεόφιλος)

Ο Μαζωνάκης και ο Μπότσαρης*

Του Κώστα Στούπα

Υπάρχει μια παλιά λαϊκή παροιμία που λέει πως «εκεί που κρεμούσαν οι καπεταναίοι τ' άρματα, κρεμούν οι γύφτοι τα νταούλια». Είναι έκφραση παλαιότερων εποχών, με τη δική της σκληρότητα. Περιγράφει όμως με ακρίβεια κάτι διαχρονικό: την παρακμή των αξιών και την αντικατάσταση του ουσιώδους από το ευτελές.

Τη θυμήθηκα διαβάζοντας πως στον Δήμο Νίκαιας – Αγίου Ιωάννη Ρέντη εξετάζεται η μετονομασία της οδού Μάρκου Μπότσαρη σε οδό Γιώργου Μαζωνάκη.

Δεν γνωρίζω αν η πρόταση θα υλοποιηθεί. Ούτε έχω κάτι εναντίον του δημοφιλούς τραγουδιστή. Είχε κατακτήσει με την αξία του μια σημαντική θέση στη σύγχρονη μαζική διασκέδαση. Γέμιζε μαγαζιά, πουλούσε εισιτήρια, είχε κοινό. Μπράβο του!

Το ζήτημα δεν είναι ο Μαζωνάκης αλλά ο Μπότσαρης.

Ο Σουλιώτης καπετάνιος σκοτώθηκε στο Κεφαλόβρυσο το 1823, σε μια νυχτερινή επίθεση που ο ίδιος οδήγησε. Δεν άφησε επιτυχίες με χρυσούς δίσκους. Άφησε κάτι λιγότερο εμπορεύσιμο: το παράδειγμα ότι υπάρχουν πράγματα για τα οποία αξίζει κάποιος να πεθάνει.

Τα ονόματα των δρόμων δεν είναι μόνο για διευκόλυνση και διακόσμηση. Είναι η ιστορία μιας κοινωνίας γραμμένη σε μπλε πινακίδες. Είναι το βιβλίο που διαβάζουν περπατώντας, ακόμα και αυτοί δεν ανοίγουν ποτέ κανένα άλλο. Στο Παρίσι υπάρχει σταθμός του μετρό με το όνομά του Μπότσαρη, προς τιμήν του.

Όταν σβήνεις ένα όνομα από εκεί, δεν αλλάζεις απλώς μια διεύθυνση. Αλλάζεις τι θεωρεί μια πόλη ή μια χώρα άξιο να θυμάται. Στην πραγματικότητα, η υπόθεση αυτή είναι σύμπτωμα μιας βαθύτερης πολιτισμικής παρακμής.

Ζούμε στην εποχή «Της ανόδου της ασημαντότητας» που έλεγε και ο Κορνήλιος Καστοριάδης. Την εποχή που η αναγνωρισιμότητα εκλαμβάνεται ως αξία και η επιτυχία στην αγορά της προσοχής ως τεκμήριο κοινωνικής σπουδαιότητας.

Οι influencers(παλαιότερα τους λέγαμε opinion leaders) αντικαθιστούν τους διανοούμενους. Οι τηλεοπτικές περσόνες τους επιστήμονες. Οι διασημότητες τους ιστορικούς πρωταγωνιστές.

Όσοι ασχολούμαστε με τις αγορές το ξέρουμε καλά αυτό το φαινόμενο. Λέγεται «φούσκα». Είναι η στιγμή που η τιμή αποσυνδέεται από την αξία, και ο όγκος των συναλλαγών θεωρείται απόδειξη ότι αξίζει. Κάθε φορά που συμβαίνει, οι περισσότεροι πείθονται ότι «αυτή τη φορά είναι διαφορετικά». Ποτέ δεν είναι. Στο τέλος χάνουν τα αυγά και τα πασχάλια.

Το ίδιο ισχύει και για τη συλλογική μνήμη. Τα likes είναι όγκος, όχι αξία. Η δημοφιλία είναι τιμή, όχι θεμελιώδη μεγέθη. Και οι «φούσκες», στην οικονομία όπως και στον πολιτισμό, κάποια στιγμή σκάνε. Το κόστος το πληρώνουν πάντα όσοι αγόρασαν στην κορυφή. Θα πει κάποιος: μα αυτό είναι δημοκρατία. Ο λαός ψηφίζει με το χειροκρότημά του.

Γιατί να ορίζουν οι «ελίτ» ποιος αξίζει;

Η δημοκρατία δεν απαιτεί να θεωρούμε όλους εξίσου σημαντικούς. Απαιτεί να αναγνωρίζουμε σε όλους ίσα δικαιώματα. Η διάκριση αυτή είναι θεμελιώδης. Όποιος την παραβιάζει χάνει και τη δυνατότητα να ξεχωρίζει τον ήρωα από τον διασκεδαστή, τον δημιουργό από τον καταναλωτή, την προσφορά από την προβολή. Και μια κοινωνία που δεν μπορεί να ξεχωρίζει, σύντομα δεν μπορεί ούτε να επιλέγει. Η δήλωση της κοινωνίας μας εδώ είναι σαφής: το παρελθόν μάς βαραίνει, η θυσία μάς κουράζει, η ιστορία δεν «τραβάει».

Εκεί που κρεμούσαν οι κλέφτες τ' άρματα λοιπόν, εμείς κρεμάμε τα μικρόφωνα. Δεν φταίνε τα μικρόφωνα. Φταίμε εμείς που ξεχάσαμε τι κρεμόταν πριν.

*Ο Κορνήλιος Καστοριάδης. «Η άνοδος της ασημαντότητας» είναι ο τίτλος του τέταρτου τόμου της σειράς «Τα σταυροδρόμια του λαβυρίνθου», που κυκλοφόρησε στα γαλλικά το 1996 (La montée de l'insignifiance) και στα ελληνικά από τις εκδόσεις Ύψιλον. Ο Καστοριάδης περιέγραφε μια κοινωνία που έχει χάσει τις σημασίες που τη συνέχουν: η πολιτική εκφυλίζεται σε διαχείριση και θέαμα, ο πολίτης σε καταναλωτή και τηλεθεατή, και η μόνη αξία που απομένει είναι η επιτυχία στην αγορά και η προβολή. Το αποτέλεσμα, κατά τον ίδιο, είναι ένας γενικευμένος κομφορμισμός και η απουσία πραγματικού προτάγματος, κάτι που ονόμαζε και «ιδιώτευση» ⊟

**Πηγή κειμένου liberal.gr*

ΠΡΟΚΟΠΗΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

«Ο ΦΟΒΟΣ ΔΕΝ ΤΑΙΡΙΑΖΕΙ ΣΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ»

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ»
ΓΙΑ ΤΟ ΚΑΛΩΔΙΟ ΗΛΕΚΤΡΙΚΗΣ ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ-ΚΥΠΡΟΥ

Η Γαλλία αναμίχθηκε ως μη όφειλε στο θέμα της ηλεκτρικής διασύνδεσης Ελλάδας- Κύπρου. Και η ρηματική διακοίνωση -ή όποια άλλη συναφής διπλωματική ειδοποίηση- που υπέβαλε στην Τουρκία κινδυνεύει να γίνει αντικείμενο διεθνούς εκμετάλλευσης από την Άγκυρα για την προώθηση των δικών της παράνομων και αντίθετων προς το Διεθνές Δίκαιο συμφερόντων, τόνισε ο πρώην Πρόεδρος της Δημοκρατίας, κ. Προκόπης Παυλόπουλος, σε συνέντευξή του στο vidcast της ιστοσελίδας της «Ναυτεμπορικής» και στον κ. Μιχάλη Ψύλο.

«Η Τουρκία προσπαθεί διά της πλαγίας να προκαλέσει ένα είδος νομιμοποίησης και διεθνούς αναγνώρισης του νομικώς ανυπόστατου τουρκο-λιβυκού μνημονίου. Και πλέον θα περιφέρει την Γαλλική πρωτοβουλία προσπαθώντας να δημιουργήσει τετελεσμένα», προειδοποιεί ο κ. Παυλόπουλος.

«Με την Τουρκία έχουμε να κάνουμε με έναν αντίπαλο που έχει μακροπρόθεσμες βλέψεις. Προσπαθεί με μικρά βήματα να προωθήσει την αναθεωρητική της πολιτική. Αλλά προσοχή – μόνο αν βρει κάποια ευκαιρία. Και δεν θα τολμήσει να κάνει, ούτε καν, θερμό επεισόδιο. Ο φόβος δεν ταιριάζει στους Έλληνες.»

Η Γαλλία παρενέβη ως μη όφειλε

Ερωτηθείς αν η Αθήνα ζήτησε την παρέμβαση της Γαλλίας ή αν το Παρίσι λειτούργησε μόνο του, ο πρώην Πρόεδρος της Δημοκρατίας τονίζει πως αυτό δεν έχει διευκρινιστεί μέχρι τώρα.

«Κάποιοι είπαν ότι το ερευνητικό σκάφος έχει γαλλική σημαία και γι' αυτό παρενέβη η Γαλλία. Η επικοινωνία με την Άγκυρα, έγινε από το ίδιο το γαλλικό κράτος. Αρκούσε στο ακέραιο η ελληνική NAVTEX.

Κύριε Ψύλο συνηθίζω να λέω αυτά που θεωρώ απαραίτητα. Είμαι πλέον πρώην Πρόεδρος της Δημοκρατίας, δεν είμαι πια μέρος του πολιτικού συστήματος, αλλά Καθηγητής, Ακαδημαϊκός. Λέω τη γνώμη μου, όποιος θέλει να την ακούσει, θα την ακούσει.

Για να πάρουμε τα πράγματα με την σειρά και να καταλαβαίνει και ο κόσμος γιατί μιλάμε: Αποφασίζεται η πόντιση του καλωδίου και ξεκινούν οι έρευνες βάθους, εκεί βρισκόμαστε, είναι πολύ νωρίς ακόμα.

Αρκεί όμως τελικά η έκδοση της NAVTEX, στις 6 Οκτωβρίου, από την Ελλάδα, για να προχωρήσει το θέμα του Καλωδίου.

Η απάντηση ήταν ρητή και μέχρι τότε καλά πήγαιναν τα πράγματα. Ώσπου εμφανίσθηκε η Γαλλία.

Όσα μας λένε είναι μια γελοία δικαιολογία. Δεν καταλαβαίνω γιατί παρεμβαίνει το γαλλικό κράτος για να «ενημερώσει» άλλες χώρες για την πόντιση του καλωδίου, την Αίγυπτο για παράδειγμα, που δεν αμφισβητεί βεβαίως την υφαλοκρηπίδα της Ελλάδας. Βλέπουμε να διεξάγεται ένα «πανηγυράκι», -συγγνώμη που χρησιμοποιώ αυτή την έκφραση- δήθεν για να προσφέρει η Γαλλία τις καλές της υπηρεσίες...Και δεν ξέρουμε καν επισήμως, τι αναφέρει η Γαλλική ρηματική διακοίνωση...»

-Σύμφωνα με πληροφορίες κύριε Πρόεδρε, αναφέρεται ότι η Γαλλία δεν επιθυμεί να έχει οποιαδήποτε ανάμιξη σε θέματα που αφορούν κυριαρχικά δικαιώματα χωρών. Δηλαδή, το Παρίσι αποφεύγει να τοποθετηθεί υπέρ των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων, που βασίζονται στο διεθνές δίκαιο...

«Ακριβώς κύριε Ψύλο, η Γαλλία νίπτει τας χείρας της ως άλλος Πόντιος Πιλάτος, προτάσσοντας τα δικά της συμφέροντα στην περιοχή».

-Και η Τουρκία εμφανίζεται ικανοποιημένη...

«Η Τουρκία βρίσκεται σε δύσκολη θέση διεθνώς. Αντιλαμβάνεται ότι μετά τις αμερικανικές εκλογές για το Κογκρέσο δεν θα πάρει από τις ΗΠΑ F35, ούτε αναβάθμιση των F16, ούτε κινητήρες για τα αεροσκάφη Kaan. Μπορεί ο πρόεδρος Τραμπ να πίεζε προς αυτή την κατεύθυνση, αλλά όλα αυτά τώρα έχουν ανατραπεί στο σύνολό τους.

Ο ΟΗΕ εδέπσε επίσης να πει ότι είναι ανυπόστατο το τουρκο-λιβυκό μνημόνιο, όπως και η Ευρωπαϊκή Ένωση, για δεύτερη φορά, από το 2019.

Έρχεται λοιπόν, η Τουρκία και προσπαθεί διά της πλαγίας να πετύχει μια μορφή νομιμοποίησης του τουρκο-λιβυκού μνημονίου, παραμερίζοντας την Ελλάδα, επικαλούμενη όμως την Γαλλία. Το Παρίσι πρέπει να καταλάβει ότι -ελπίζω άθελά του- ενεργεί εναντίον των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας, γιατί δίνει στην Τουρκία ένα επιχείρημα προκειμένου να ισχυρίζεται, όπου μπορεί, ότι έτσι έχει νομιμοποιηθεί το ανυπόστατο νομικώς τουρκολιβυκό μνημόνιο.»

Η σύγκρουση δεν είναι αναπόφευκτη, γιατί στο τέλος θα υποχωρήσει η Τουρκία. Να θυμόμαστε το παρελθόν μας, αλλά σε καμία περίπτωση να μην αρκούμαστε σ' αυτό και στους μεγάλους προγόνους. Να κοιτάμε το δικό μας χρέος. Και το δικό μας χρέος κυρίως είναι να γράψουμε τη δική μας ιστορία. Αλλά η ιστορία γράφεται όπως ταιριάζει στην Ελλάδα, δηλαδή χωρίς φόβο, χωρίς κανέναν ενδοιασμό σε ό,τι αφορά την υπεράσπιση των Εθνικών μας Θεμάτων και των Εθνικών μας Δικαίων. Και να είμαστε βέβαιοι ότι θα τα καταφέρουμε. Δεν πρέπει να φοβόμαστε κανένα και ιδίως την Τουρκία με την υπεροχή που έχουν σήμερα οι Ένοπλες Δυνάμεις μας, και σε επίπεδο ανθρώπινου δυναμικού και φρονήματος και σε επίπεδο υλικοτεχνικής υποδομής και οπλισμού.»

Ο τριπλός στόχος της Άγκυρας

Η Άγκυρα έχει δείξει ότι χρησιμοποιεί ακόμα και τον παραμικρό συμβολισμό για να πετύχει τους στόχους της.

-Πιστεύετε ότι η Τουρκία απέκτησε ένα έγγραφο επίσημο, που μπορεί να το αξιοποιήσει για να στηρίξει μελλοντικά τις διεκδικήσεις στο Αιγαίο και την Μεσόγειο;

«Μα αυτό έκανε πάντα η Τουρκία, κύριε Ψύλο. Δεν αφήνει καμιά ευκαιρία να πάει χαμένη. Πρέπει να καταλάβουμε ότι θέλουν να «καταπιούν» όλη την Κύπρο. Δεν αρκούνται στη διχοτόμηση, αλλά αν βρουν ευκαιρία θα επιχειρήσουν, μακροπρόθεσμα, να καταλάβουν ολόκληρο το νησί με τον ένα ή τον άλλο τρόπο.

Επιδιώκουν τη διχοτόμηση και συγκυριαρχία στο Αιγαίο κατά μήκος του 25ου μεσημβρινού, αλλά και την «αυτονόμηση» της Θράκης, μέσω της δημιουργίας της ανύπαρκτης «τουρκικής μειονότητας». Μια έννοια εντελώς αντίθετη με τους όρους της Συνθήκης της Λοζάνης, που μιλάει για εθνική μειονότητα στην Κωνσταντινούπολη αλλά για θρησκευτική μειονότητα στην Ελληνική Θράκη. Μην υποτιμάτε τίποτα με την Τουρκία. Ό,τι κάνει, το εντάσσει σε αυτόν τον τριπλό στόχο. Το να πιστεύει κάποιος ότι η Τουρκία έχει καλές προθέσεις, είναι κάτι που δεν αποδείχθηκε ποτέ στην ιστορία.»

Το «γκριζάρισμα» των Ιμίων

«Θυμηθείτε κύριε Ψύλο, τι συνέβη με τα Ίμια. Αποδεχθήκαμε τότε μια λύση για την οποία κάποιοι πανηγύριζαν μέσα στη Βουλή, για μια συμφωνία που προέβλεπε «no troops, no ships, no flags» σε ελληνικό έδαφος-ούτε πλοία, ούτε στρατός, ούτε σημαίες. Δηλαδή, «γκριζάραμε» όλη την περιοχή την εποχή εκείνη και ήρθε ο τότε πρωθυπουργός να ευχαριστεί τους Αμερικανούς για την παρέμβασή τους.

Ακολούθησε η συνάντηση Σημίτη-Ντεμιρέλ το 1997 στη Μαδρίτη, όπου υπήρξε υπογραφή Έλληνα πρωθυπουργού σε κείμενο μνημονίου που δεχόταν ότι η Τουρκία έχει ζωτικά συμφέροντα ή ενδιαφέροντα στο Αιγαίο. Ετσι γενικά και αόριστα-βούτυρο δηλαδή, στο ψωμί μιας Τουρκίας η οποία θέλει συνεχώς να διχοτομήσει το Αιγαίο, κατά μήκος το 25ου Μεσημβρινού. Για να ακολουθήσει το 1999 στο Ελσίνκι η Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Και τότε πρωθυπουργός είχε βάλει την υπογραφή του σε κείμενο που δεχόταν ότι υπάρχουν ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Τουρκία «συνοριακές και άλλες διαφορές»- όχι μία και μοναδική. Τρομάξαμε να απαλλαγούμε από όλα αυτά...»

Το δικό μας χρέος

-Άρα κύριε Παυλόπουλε, είναι αναπόφευκτη η σύγκρουση κάποια στιγμή;

«Όχι, η σύγκρουση δεν είναι αναπόφευκτη, γιατί στο τέλος θα υποχωρήσει η Τουρκία. Να θυμόμαστε το παρελθόν μας, αλλά σε καμία περίπτωση να μην αρκούμαστε σ' αυτό και στους μεγάλους προγόνους. Να κοιτάμε το δικό μας χρέος. Και το δικό μας χρέος κυρίως είναι να γράψουμε τη δική μας ιστορία. Αλλά η ιστορία γράφεται όπως ταιριάζει στην Ελλάδα, δηλαδή χωρίς φόβο, χωρίς κανέναν ενδοιασμό σε ό,τι αφορά την υπεράσπιση των Εθνικών μας Θεμάτων και των Εθνικών μας Δικαίων. Και να είμαστε βέβαιοι ότι θα τα καταφέρουμε. Δεν πρέπει να φοβόμαστε κανένα και ιδίως την Τουρκία με την υπεροχή που έχουν σήμερα οι Ένοπλες Δυνάμεις μας, και σε επίπεδο ανθρώπινου δυναμικού και φρονήματος και σε επίπεδο υλικοτεχνικής υποδομής και οπλισμού.»

-Μήπως όμως κύριε Πρόεδρε τελικά, η πολιτική αυτή των ήρεμων νερών, του κατευνασμού, τελικά αποθρασύνει την τουρκική επιθετικότητα;

«Κύριε Ψύλο, όταν έγινε η συνάντηση Μητσοτάκη-Ερντογάν το 2023 και υπεγράφη η Διακήρυξη των Αθηνών περί φιλίας και καλής γειτονίας, είχα πει σε μια συνέντευξή μου ότι ευτυχώς που αυτό το κείμενο δεν είχε καμία νομική ισχύ. Αν είχε την παραμικρή νομική ισχύ, η Τουρκία θα το χρησιμοποιούσε προς πάσα κατεύθυνση, εκμεταλλευόμενη πολλές και επικίνδυνες αοριστίες του.

Χρειάζεται σθεναρή στάση. Να θυμίσω τι έγινε το 2018, όταν η Τουρκία έστειλε το ερευνητικό σκάφος «Μπαρμπαρός»- συνοδευόμενο από πολεμικά πλοία- χωρίς να έχει σχετική άδεια, να κάνει έρευνες στην ελληνική υφαλοκρηπίδα. Απέναντί τους βρέθηκε η ελληνική φρεγάτα, και με εντολή του τότε Αρχηγού ΓΕΕΘΑ έκοψε τα καλώδια που είχαν απλώσει οι Τούρκοι για έρευνες.»

Όχι στην «πώληση φόβου»

«Κύριε Ψύλο, πονάω ως Έλληνας όταν βλέπω πολιτικούς να σπέρνουν, με όποιο τρόπο, στον Ελληνικό Λαό τον φόβο. Και ιδίως να λένε, αμέσως ή εμμέσως, «ας κοιτάζαμε να έχουμε την ησυχία μας στην καθημερινότητά μας, δεν είναι ανάγκη να προκαλούμε την Τουρκία». Ο Λαός μας έχει μια τεράστια ιστορία πίσω του. Με το αίμα του και με τους αγώνες του απελευθέρωσε την πατρίδα και πορεύθηκε περήφανα μέσα στους αιώνες. Αλίμονο να λένε κάποιοι σε αυτόν το Λαό, έστω και εμμέσως, πως πρέπει να φοβάται. Το ξαναλέω κε Ψύλο: Ο φόβος δεν ταιριάζει στους Έλληνες...» ⊟

Διαχωριστική γραμμή (Κύπρος, 1974)

Πωλείται ελπίδα και κλίμα θετικό*

Του Αλέκου Μιχαηλίδη

Το Κυπριακό εξακολουθεί να κινείται στους γνώριμους ρυθμούς μιας ατέρμονης διπλωματικής παράστασης. Οι δύο ηγέτες συναντώνται, ανταλλάσσουν απόψεις, διαπιστώνουν θετικό κλίμα, συμφωνούν να συνεχίσουν τις συζητήσεις και ανανεώνουν το ραντεβού τους για την επόμενη φορά. Στο μεταξύ, προκύπτουν και ορισμένες «εξελίξεις»: Μερικά νέα σημεία διέλευσης, περιβαλλοντικές πρωτοβουλίες, ανανεωμένα εκπαιδευτικά προγράμματα και άλλα Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης. Κάπως έτσι, η πολιτική ακινησία αποκτά επικοινωνιακά χαρακτηριστικά κινητικότητας.

Το ερώτημα, βέβαια, δεν είναι αν χρειάζονται τα μέτρα αυτά. Είναι αν γίνονται αυτοσκοπός και αν διαιωνίζουν τελικά την κατοχή και τη διχοτόμηση. Το πρόβλημα εδραιώνεται όταν τα επιμέρους μέτρα παρουσιάζονται ως πολιτική πρόοδος και η διαχείριση της διχοτόμησης βαφτίζεται προετοιμασία για την επίλυσή της. Όταν, δηλαδή, η συζήτηση για την ουσία του Κυπριακού μετατρέπεται σε μια μόνιμη υπόσχεση που διαρκώς μετατίθεται στο μέλλον.

Κι έτσι, σχεδόν ανεπαίσθητα, αλλάζει και το ίδιο το πλαίσιο μέσα στο οποίο αντιλαμβανόμαστε το πρόβλημα. Η εισβολή, η κατοχή, ο εποικισμός και η συνεχιζόμενη παραβίαση της κυριαρχίας ενός κράτους υποχωρούν από το προσκήνιο. Στη θέση τους εμφανίζεται μια τεχνική συζήτηση για διελεύσεις, συνεργασίες και πρακτικές διευθετήσεις. Σαν να έχουμε μπροστά μας μια διαφωνία μεταξύ δύο γειτονικών διοικήσεων και όχι μια χώρα που εξακολουθεί να βρίσκεται υπό κατοχή.

Μέσα σε αυτό το περιβάλλον, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει προσπλωθεί στην πολιτική της αέναης προσδοκίας. Κάθε συνάντηση είναι ένα βήμα, κάθε ανακοίνωση μια ένδειξη προόδου, κάθε νέα πρωτοβουλία μια ευκαιρία να αναθερμανθεί η ελπίδα. Και η ελπίδα, όσο χρήσιμη κι αν είναι στην πολιτική, μπορεί να γίνει εξαιρετικά βολική όταν δεν συνοδεύεται από μετρήσιμα αποτελέσματα. Επιτρέπει σε όλους να δηλώνουν ικανοποιημένοι, χωρίς κανείς να αναλαμβάνει το κόστος της πραγματικής διαπραγμάτευσης.

Το χειρότερο είναι πως αυτή η διαρκής ανακύκλωση προσδοκιών καταλήγει να απορροφά τις πολιτικές διαφορές, να αφοπλίζει την κριτική και να δημιουργεί την εντύπωση ότι όποιος αμφισβητεί τη διαδικασία πολεμά την ίδια την προοπτική της λύσης. Ακόμα και οι Κερυνειώτες που περιθωριοποιούνται για να βολευτεί το φαντασιακό αλισβερίσι μιας επόμενης διαπραγματευτικής διαδικασίας.

Αλλά η ειρήνη δεν οικοδομείται με ανακοινωθέντα καλού κλίματος, ούτε η λύση προκύπτει από την εξοικείωση με τα τετελεσμένα. Τα ΜΟΕ μπορεί να ανοίγουν δρόμους και να διευκολύνουν όσους θέλουν να προσκυνήσουν στον Απόστολο Ανδρέα ή να γεμίσουν τις Πόρσε τους με βενζίνη φτηνή ή να απολαύσουν ένα Σαββατοκύριακο στο «Ακαπούλκο Ριζόρτ» στον κατεχόμενο Άγιο Επίκτητο. Το ζήτημα είναι αν οδηγούν κάπου ή αν απλώς μας μαθαίνουν να ζούμε με ανοιχτά οδοφράγματα και άλυτο το Κυπριακό.

Αυτό είναι που εξάγεται από όλες αυτές τις «προσπάθειες» κι ας πείθει ο Πρόεδρος τους φίλους (ή τους εχθρούς του) ότι δεν είναι της ομοσπονδίας και ότι διατηρεί κόκκινες γραμμές. Όπως ανακοίνωσαν και τα Ηνωμένα Έθνη, Χριστοδουλίδης και Έρχιουρμαν θα ξανασυναντηθούν –ίσως με τον ΓΓ– για να συζητήσουν τη μεθοδολογία και την ουσία του Κυπριακού. Ακόμα να τη μάθουν; Ας γυρίσουν το βλέμμα στον Πενταδάκτυλο. ⊟

**πηγή κειμένου, εφημερίδα «Φιλελεύθερος»*

Ελληνοτουρκικά
Η Navtex, το καλώδιο Κρήτης – Κύπρου και η επόμενη μέρα*

Του Νίκου Μελέτη

Η Αθήνα «πάτησε το κουμπί» για την επανέναρξη των ερευνών για την ηλεκτρική διασύνδεση Κρήτης-Κύπρου, έπειτα από δύο χρόνια καθυστερήσεων και αναβολών, λόγω των αντιδράσεων της Τουρκίας, οι οποίες είχαν οδηγήσει στη διακοπή των ερευνών ανατολικά της Κάσου.

Η NAVTEX 1411/26 εκδόθηκε από τον Σταθμό του Ηρακλείου, καθώς ολοκληρώθηκε η διαδικασία έγκρισης της αίτησης αδειοδότησης από την ΕΧΑΕΘ, με τη σύμφωνη γνώμη του υπουργού Εξωτερικών. Αφορά τη διενέργεια ερευνητικών εργασιών για την πόντιση του καλωδίου στο Ανατολικό Κρητικό Πέλαγος, στο Νοτιοανατολικό Κρητικό Πέλαγος και στην Ανατολική Μεσόγειο, για το διάστημα από τις 6 Νοεμβρίου 2026 έως τις 6 Μαρτίου 2027.

Η περιοχή που καλύπτει η NAVTEX αφορά τη διαδρομή που είχε προβλεφθεί εξαρχής για το υποθαλάσσιο καλώδιο. Περιλαμβάνει χωρικά υδατα, περιοχές διεθνών υδάτων βορείως της Κρήτης, καθώς και στην περιοχή μεταξύ Κρήτης και Κάσου, διασχίζει την οριοθετημένη ελληνική ΑΟΖ ανατολικά της Κάσου και διασχίζοντας την μη οριοθετημένη ελληνική υφαλοκρηπίδα φθάνει μέχρι το όριο της κυπριακής ΑΟΖ.

Σε ολόκληρη αυτή την περιοχή η Τουρκία επιχειρεί να ξεδιπλώσει τη στρατηγική της «Γαλάζιας Πατρίδας» και του τουρκολιβυκού Μνημονίου, διεκδικώντας το σύνολο της περιοχής ως δική της υφαλοκρηπίδα και αρνούμενη, με αυτόν τον τρόπο, ότι υπάρχει «συνάντηση» της ελληνικής υφαλοκρηπίδας με την κυπριακή ΑΟΖ.

Με τα ανατρεπτικά αποτελέσματα των ενδιάμεσων εκλογών να σηματοδοτούν σοβαρές αλλαγές στο εσωτερικό των ΗΠΑ, στην Αθήνα επικρατεί προβληματισμός για το εάν η νίκη των Δημοκρατικών στο Κογκρέσο αλλά και η στοχοποίηση του Ισραήλ ως «υπεύθυνου» για την οικονομική πίεση που υφίστανται οι ψηφοφόροι στις ΗΠΑ θα επηρεάσουν, έστω και προσωρινά, τις ισορροπίες στην περιοχή.

Είτε ενθαρρύνοντας άλλες δυνάμεις να αποκτήσουν πλεονέκτημα έναντι του Ισραήλ, το οποίο, εκτός των άλλων, βρίσκεται στη διαδικασία σχηματισμού κυβέρνησης, είτε με την αποστασιοποίηση των ΗΠΑ το επόμενο διάστημα από τις εξελίξεις στην περιοχή, μέχρις ότου βρεθεί ισορροπία μεταξύ της εκτελεστικής εξουσίας και του νέου Κογκρέσου. Και πέρα από την προφανή επιδίωξη της Τουρκίας να μην εμφανιστεί ως χώρα που δημιουργεί και αυτή προβλήματα στην περιοχή, υπάρχει η ανησυχία ότι στην Ουάσιγκτον αυτή τη στιγμή το τελευταίο που θα σκεφτόταν κανείς θα ήταν μια εμπλοκή σε μια ελληνοτουρκική αντιπαράθεση στην Ανατολική Μεσόγειο.

Σε αυτό το περιβάλλον, η Αθήνα δοκιμάζει τις αντοχές στις ελληνοτουρκικές σχέσεις με την έκδοση της NAVTEX για την επανάληψη των ερευνών για την πόντιση του καλωδίου της ηλεκτρικής διασύνδεσης Κύπρου – Κρήτης, ενός έργου που έχει πάρει πλέον σχεδόν «μυθικές» διαστάσεις και έχει καταστεί ζήτημα υψηλού συμβολισμού στα ελληνοτουρκικά.

Η Αθήνα, βεβαίως, κάνει το βήμα της έκδοσης της NAVTEX έχοντας εξασφαλίσει τις εγγυήσεις της γαλλικής πλευράς, παρά την όχι και τόσο μεγάλη εμπιστοσύνη στην αξιοπιστία της, ότι έχει επιτύχει πράγματι τη γνωστή συνεννόηση με την Άγκυρα. Η συνεννόηση, όπως είναι γνωστό, αφορά μια συμβιβαστική φόρμουλα, όπου η «ενημέρωση» της Άγκυρας για τις εργασίες του πλοίου δεν θα θεωρείται ως «αίτηση αδειοδότησης», παρά το γεγονός ότι, σύμφωνα με πληροφορίες, θα περιλαμβάνει όλα τα στοιχεία που περιέχει και η επίσημη αίτηση αδειοδότησης.

Η Αθήνα εκτιμά ότι η συγκυρία βοηθά στην υλοποίηση αυτής της φόρμουλας, που θα επιτρέψει την επανάληψη των ερευνών και θα δώσει τέλος σε μια εκκρεμότητα μηνών, η οποία είχε και σοβαρό πολιτικό κόστος για την κυβέρνηση και εξέθετε την ίδια τη χώρα. Η εκτίμηση αυτή στηρίζεται στην εικασία ότι η Τουρκία, με αυτό το ρευστό σκηνικό που υπάρχει στην Ουάσιγκτον και με το νέο Δημοκρατικό Κογκρέσο να αποτελεί έναν δύσκολο γρίφο σε ό,τι αφορά τις αμερικανοτουρκικές σχέσεις, γνωρίζει ότι η πρόκληση ενός σοβαρού επεισοδίου, και μάλιστα για ένα έργο υποδομών διασυνδεσιμότητας, το οποίο έχει και τη στήριξη της αμερικανικής πλευράς,

θα μπορούσε να έχει πολλαπλές αρνητικές συνέπειες.

Αυτό το κλίμα πιθανόν να διευκολύνει και τους χειρισμούς με την Τουρκία, η οποία συνεχίζει πάντως να θεωρεί εξαιρετικά σημαντικό το ζήτημα του καλωδίου, καθώς μια μη ικανοποιητική λύση θα ερχόταν ως αμφισβήτηση του τουρκολιβυκού Μνημονίου, επί του πεδίου, μετά το σφοδρό πλήγμα που δέχθηκε το προηγούμενο διάστημα με την ομιλία του Κυρ. Μητσοτάκη στο Συμβούλιο Ασφαλείας, τις επιστολές της Κύπρου και της χώρας μας προς τον ΟΗΕ, τη διακήρυξη των έξι, την ισχυρή αντίδραση και του Ισραήλ, καθώς επίσης και την ισχυρή απόρριψη του τουρκολιβυκού Μνημονίου από την ΕΕ, όπως αποτυπώθηκε και στην Έκθεση της Κομισιόν.

Η Τουρκία, έτσι, δεν αποκλείεται να χρησιμοποιήσει το θέμα του καλωδίου ώστε να «ρεφάρει» σε επίπεδο εντυπώσεων. Και συγχρόνως, ενώ το πλοίο θα έχει βγει για έρευνες, να μπει στον πειρασμό να υπαναχωρήσει από τη συνεννόηση την οποία έχει κάνει με τη γαλλική πλευρά και να φέρει έτσι σε εξαιρετικά δύσκολη θέση την Ελλάδα, η οποία αυτή τη φορά δεν έχει κανένα περιθώριο ούτε να υποχωρήσει ούτε, πολύ περισσότερο, να διακόψει ή να αναστείλει τις έρευνες.

Πάντως, τις προηγούμενες ημέρες, το τεστ που επιχειρήθηκε με το άλλο ερευνητικό πλοίο, Kobi Ruegg, το οποίο πραγματοποιεί έρευνες στην ίδια περιοχή όπου θα κινηθεί και το ερευνητικό πλοίο για το καλώδιο, δημιουργεί προβληματισμό καθώς σύμφωνα με πληροφορίες έχει επιδειχθεί ανοχή για το ότι το πλοίο φέρεται να έχει ζητήσει άδεια και από την Τουρκία, προκειμένου έτσι να μην διαταραχθεί η διαπραγμάτευση για την επανέναρξη των ερευνών του άλλου πλοίου για την ηλεκτρική διασύνδεση. Έτσι, ενώ η Τουρκία έσπευσε να εκδώσει πρώτη NAVTEX, ακολούθησε ένα μπαράζ ανταλλαγής NAVTEX και αντι-NAVTEX μεταξύ των δύο χωρών, με αποτέλεσμα πάντως οι έρευνες του να συνεχίζονται κανονικά. Καθώς όπως φαίνεται ικανοποιήθηκε ο όρος που έθετε η Τουρκία.

Η εκτίμηση πάντως της Αθήνας είναι ότι η αναπάντεχη έκταση της νίκης των Δημοκρατικών και το κύμα καταψήφισης του προέδρου Τραμπ, θα επηρεάσουν σημαντικά την αμερικανική πολιτική στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής. Σε αυτό το πλαίσιο επιχειρείται να προβλεφθεί ποιες επιπτώσεις θα υπάρξουν ενόψει και της κρίσιμης εξόδου του ερευνητικού σκάφους για την επανάληψη των ερευνών για την ηλεκτρική διασύνδεση Κύπρου – Κρήτης. Για την Αθήνα, χωρίς να διαφαίνεται κάποια σοβαρή μετατόπιση στις ελληνοαμερικανικές σχέσεις, στοιχείο προβληματισμού αποτελεί η αποδυνάμωση της σχέσης ΗΠΑ-Ισραήλ, στην οποία είχε επενδύσει η Ελλάδα, έχοντας μάλιστα και η ίδια αποκομίσει πλεονεκτήματα από την ισχύ του εβραϊκού λόμπι στις ΗΠΑ.

Το νέο περιβάλλον που αναμένεται να διαμορφωθεί είναι δύσκολο να προβλεφθεί, λόγω του γεγονότος ότι ο ίδιος ο πρόεδρος Τραμπ είναι απρόβλεπτος και δεν είναι γνωστό πώς θα επιλέξει να κινηθεί και να βρει τις δύσκολες ισορροπίες που απαιτούνται στα υπόλοιπα δύο χρόνια της θητείας του, έχοντας απέναντί του ένα ελεγχόμενο από τους Δημοκρατικούς και εχθρικό Κογκρέσο.

Το πρώτο δείγμα γραφής θα δοθεί φυσικά από το πώς θα αντιμετωπίσει το Ιράν. Και εάν θα επιλέξει να εξαπολύσει ένα ισχυρό πλήγμα εναντίον της Τεχεράνης, προκειμένου να ενισχύσει το προφίλ του και να στείλει το μήνυμα ότι ο ίδιος, ως πρόεδρος, «τελειώνει τις δουλειές», τη στιγμή, όμως, που σε μια πρωτοφανή ταύτιση Δημοκρατικοί και Ρεπουμπλικανοί συμφωνούν ότι ο πόλεμος στο Ιράν καθόρισε σημαντικά το εκλογικό αποτέλεσμα, μέσω και της ενεργειακής πληθωριστικής κρίσης που προκάλεσε.

Μια νέα επίθεση στο Ιράν θα ερχόταν να δικαιώσει τον Νετανιάχου, ο οποίος, όπως όλα δείχνουν, θα βρεθεί εκτός κυβέρνησης μετά την αποφασιστικότητα που έδειξαν τα αραβικά κόμματα να στηρίξουν κυβέρνηση μειοψηφίας του Άιζενκοτ, προκειμένου να εκδιωχθεί ο μακροβιότερος πρωθυπουργός του Ισραήλ. Έτσι ίσως πιστεύουν στο Ισραήλ, ότι με την απομάκρυνση του Νετανιάχου θα εξευμενισθεί η αμερικανική κοινή γνώμη και το πολιτικό σύστημα, κάτι που κάθε άλλο παρά είναι δεδομένο

Όμως, κάθε άλλο παρά είναι σίγουρο ότι μια επίθεση στο Ιράν θα οδηγούσε σε λύση των προβλημάτων που ανέκυψαν την επομένη του πρώτου πλήγματος, στις 28 Φεβρουαρίου. Αντιθέτως, ένα νέο πλήγμα στο Ιράν θα προκαλούσε εκτεταμένα αντίποινα, με το Ισραήλ να βρίσκεται σε φάση σχηματισμού κυβέρνησης και να μετρά αντίστροφα για το τέλος του χρόνου, όταν, όπως ανακοίνωσε ο πρόεδρος Τραμπ, θα διακοπεί η ετήσια βοήθεια των 4 δισ. δολαρίων από τις ΗΠΑ. ⊟

**Πηγή κειμένου Liberal.gr*

Ο Τραμπ απέναντι σε εχθρικό Κογκρέσο Η επόμενη συγκρουσιακή διετία*

Του Σταύρου Λυγερού

Η απώλεια και των δύο σωμάτων του Κογκρέσου αποτελεί βαριά πολιτική ήττα για τον Τραμπ, έστω κι αν ο ίδιος έσπευσε να μην αναλάβει την ευθύνη, με το επιχείρημα ότι δεν ήταν υποψήφιος! Το εκλογικό αποτέλεσμα δυσκολεύει την προσπάθειά του να εμφανίζει κάθε πολιτική επιλογή ως έκφραση μιας αδιαμεσολάβητης λαϊκής εντολής.

Η κοινωνική δυσαρέσκεια αποκτά πλέον ενιαία κοινοβουλευτική εκπροσώπηση απέναντι στον Λευκό Οίκο, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι όσοι ψήφισαν Δημοκρατικούς για το Κογκρέσο υιοθετούν συλλήβδην την πολιτική τους. Το εκλογικό αποτέλεσμα είναι κατά βάση προϊόν αρνητικής ψήφου. Όπως είχε διαφανεί, ο Τραμπ είχε καταστεί πολιτικά τοξικός και στην πλειονότητά της αμερικανικής κοινωνίας. Με αυτή την έννοια, η εκλογική ήττα είναι πρωτίστως δικό του παιδί, έστω κι αν δεν το αναγνωρίζει.

Ως εκ τούτου, η ήττα αποδυναμώνει και τη θέση του στο Ρεπουμπλικανικό Κόμμα. Όσο εμφανιζόταν ως νικηφόρος, η πολιτική νομιμοφροσύνη των κομματικών στελεχών προς αυτόν είχε βάση και χρησιμότητα. Η διπλή ήττα στο Κογκρέσο εκ των πραγμάτων τροφοδοτεί τις υποφώσκουσες τάσεις αμφισβήτησής του. Είναι ακόμα πολύ νωρίς για να ισχυριστώ ότι χάνει τον έλεγχο του κόμματός του, αλλά οπωσδήποτε δημιουργεί κίνητρα για πολιτική αποστασιοποίηση από επιλογές του.

Από την πλευρά τους, οι Δημοκρατικοί θα κάνουν λάθος εάν θεωρήσουν ότι η νίκη τους σηματοδοτεί το τέλος της κρίσης, στην οποία είχαν περιέλθει. Όπως προανέφερα, το αποτέλεσμα είναι πρωτίστως; Ήττα του Τραμπ και δευτερευόντως δική τους νίκη. Αυτό δεν αλλάζει τίποτα στο θεσμικό επίπεδο, αλλά έχει πολιτική σημασία και θα φανεί από τις πρωτοβουλίες που θα αναλάβει η πλειοψηφία των Δημοκρατικών στο Κογκρέσο. Παρά το καθαρό εκλογικό αποτέλεσμα, η αμερικανική κοινωνία δεν έπαψε να είναι βαθιά διχασμένη.

Προφανώς, ο Τραμπ δεν υποχρεώνεται να παραιτηθεί ούτε να ορίσει κυβέρνηση της αρεσκείας των αντιπάλων του. Διατηρεί την εκτελεστική εξουσία και το προεδρικό βέτο. Χωρίς τις αναγκαίες ενισχυμένες πλειοψηφίες για να το υπερβούν, οι Δημοκρατικοί δεν μπορούν να εφαρμόσουν μονομερώς το πρόγραμμά τους. Ο νέος συσχετισμός δυνάμεων, ωστόσο, παράγει αμοιβαία δυνατότητα παρεμπόδισης και ανάγκη επιλεκτικών συμφωνιών, για την επίτευξη των οποίων ο Τραμπ δήλωσε έτοιμος.

Η ήττα στο Κογκρέσο ανοίγει δρόμο για διαδοχή

Η διαφορά από το εάν οι Ρεπουμπλικάνοι είχαν χάσει μόνο τη Βουλή είναι ουσιαστική. Από τον Ιανουάριο, η αντιπολίτευση θα μπορεί να καθυστερεί ή να απορρίπτει διορισμούς που απαιτούν έγκριση της Γερουσίας. Η ανανέωση του κυβερνητικού επιτελείου με αποκλειστικό κριτήριο την προσωπική αφοσίωση γίνεται δυσκολότερη. Οι προσωρινές τοποθετήσεις δεν αποτελούν απεριόριστο υποκατάστατο των κανονικών διαδικασιών.

Όλα δείχνουν πως οι Δημοκρατικοί θα χρησιμοποιήσουν τη Γερουσία για να δρομολογήσουν έρευνες-διώξεις εναντίον στενών συνεργατών του Τραμπ και πιθανότατα και εναντίον του. Η απομάκρυνσή του, όμως, απαιτεί πλειοψηφία δύο τρίτων που δεν υπάρχει. Το πρόβλημα που θα αντιμετωπίσει ο Αμερικανός πρόεδρος θα είναι τα συνεχή εμπόδια, η συστηματική πολιτική φθορά από τον "ανταρτοπόλεμο" του Κογκρέσου και η πιθανή εκδήλωση αμφισβήτησης και αποσχιστικών τάσεων στο κόμμα του.

Η διπλή ήττα επιταχύνει τη διπλή σύγκρουση εν όψει του 2028. Η πρώτη για το ποιος θα πάρει το χρίσμα για την προεδρία στους Ρεπουμπλικάνους. Κατά πάσα πιθανότητα θα πρόκειται για μονομαχία του αντιπροέδρου Τζέι Ντι Βανς με τον υπουργό Εξωτερικών Μάρκο Ρούμπιο. Η δεύτερη σύγκρουση θα είναι για το ποιο από τα δύο κόμματα θα καταλάβει τον Λευκό Οίκο. Δεν είναι σαφές εάν ο Τραμπ θα επιδιώξει να καθορίσει τον διάδοχό του, αλλά είναι σαφές ότι οι δύο επίδοξοι διάδοχοι εκπροσωπούν δύο διαφορετικές εκδοχές για την πολιτική φυσιογνωμία των Ρεπουμπλικάνων.

Είναι ωστόσο, μάλλον απίθανο να επιστρέψουν στην προ-Τραμπ εποχή. Οι κοινωνικές αιτίες που γέννησαν και τροφοδότησαν το MAGA παραμένουν: οικονομική ανασφάλεια, διάρρηξη της

εμπιστοσύνης στις άρχουσες ελίτ, πολιτισμικές συγκρούσεις και αίσθηση απώλειας ελέγχου. Η ήττα πιθανόν να οδηγήσει σε αναπροσαρμογή του τραμπισμού, αλλά όχι σε ανατροπή του. Αυτό που σίγουρα θα συρρικνωθεί είναι η τοξική ρητορική και η αυθαιρεσία του Τραμπ.

Προσεχώς, η αντίδραση της εκλογικής βάσης των Ρεπουμπλικάνων στη διπλή ήττα μάλλον θα είναι μία επιθετική συσπείρωση, παρά μία στροφή προς τη συναίνεση με τους Δημοκρατικούς. Αν και δεν υπάρχει αμφισβήτηση του αποτελέσματος, η ιδεολογική και πολιτισμική διαχωριστική γραμμή μάλλον θα βαθύνει, αν και έχουν καταστεί αναγκαίες κάποιες διακομματικές συμφωνίες, όπως η ανάγκη χρηματοδότησης του κράτους.

Επιπτώσεις στο Ουκρανικό

Η διπλή ήττα θα έχει αναπόφευκτα επιπτώσεις και στην εξωτερική πολιτική. Ο Τραμπ χρειάζεται περισσότερο τώρα μία διεθνή επιτυχία, αλλά οι συνθήκες για να την επιτύχει γίνονται δυσμενέστερες. Οι όποιοι διεθνείς συνομιλητές του εκ των πραγμάτων θα έχουν εφεξής περισσότερους λόγους να αμφιβάλλουν για τις όποιες δεσμεύσεις του. Γιατί ακόμα και εάν επιτευχθεί κάποια συμφωνία π.χ. για το Ουκρανικό ή με το Ιράν, στην εξίσωση θα παρεμβαίνει θεσμικά και το Κογκρέσο με τις δικές του απόψεις.

Ορισμένες συμφωνίες μπορούν, βεβαίως, να προωθηθούν χωρίς να προσλάβουν το καθεστώς συνθήκης. Άλλες απαιτούν κοινοβουλευτική συνεργασία, ιδιαίτερα όταν συνεπάγονται χρήματα ή αλλαγή νομοθεσίας. Ο Τραμπ μπορεί να προτιμά πολιτικές συνεννοήσεις μεταξύ ηγετών που επιτρέπουν γρήγορη ανακοίνωση, αλλά τόσο ο Πούτιν, όσο και η Τεχεράνη θα απαιτήσουν πλήρη δέσμευση των ΗΠΑ και όχι απλές προσωπικές συμφωνίες.

Στο Ουκρανικό οι Δημοκρατικοί κινούνται σε άλλο μήκος κύματος από τον Τραμπ, γεγονός που δυσχεραίνει πολύ την ειρηνευτική πρωτοβουλία που έχει δρομολογήσει με την προσεχή τριμερή συνάντηση στο Άμπου Ντάμπι. Πιθανότατα θα ψηφίσουν για την επανάληψη της βοήθειας σε χρήμα και όπλα προς το Κίεβο. Μία τέτοια εξέλιξη το μόνο που θα επιφέρει είναι την κλιμάκωση του πολέμου με ό,τι αυτό σημαίνει. Το Κογκρέσο δεν μπορεί, βεβαίως, να παρακάμψει τον πρόεδρο και να ασκήσει δική του εξωτερική πολιτική, αλλά έχει μοχλούς για να παρεμβάλει εμπόδια στην πολιτική του Τραμπ.

Αυτός θα κατηγορήσει τους Δημοκρατικούς ότι θέλουν να χρηματοδοτήσουν έναν πόλεμο χωρίς ορατό τέλος, ενώ αυτοί θα αντιτείνουν ότι ο Λευκός Οίκος επιβραβεύει τη Ρωσία και υπονομεύει την ευρωπαϊκή ασφάλεια. Πίσω από αυτή τη διένεξη βρίσκεται η διαφορά μεταξύ των δύο αντιπάλων για το πώς πρέπει να προσαρμοστούν οι ΗΠΑ στα όρια της ισχύος τους. Προφανώς, η Μόσχα θα απαιτήσει ισχυρές εγγυήσεις από έναν Αμερικανό πρόεδρο που αμφισβητείται στο εσωτερικό. Θα συμφωνήσει μόνο εάν μέχρι τον ερχόμενο Ιανουάριο προκύψει συμφωνία στη βάση των ρωσικών όρων. Το μόνο σίγουρο είναι πως το εκλογικό αποτέλεσμα αλλάζει το περιβάλλον των διαπραγματεύσεων, χωρίς όμως να καθορίζει την έκβασή τους.

Επιπτώσεις στις διατλαντικές σχέσεις

Το εκλογικό αποτέλεσμα είναι μία ανάσα ανακούφισης για τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις που το τελευταίο διάστημα νοιώθουν ασφυκτική πίεση και στο εσωτερικό των χωρών τους και από την Ουάσινγκτον. Από τον Ιανουάριο θα αποκτήσουν φιλικούς συνομιλητές στο Κογκρέσο, αλλά υπάρχει κίνδυνος να επενδύσουν στη φαντασίωση ότι ο τραμπισμός είναι παρένθεση και ότι με τους Δημοκρατικούς να ελέγχουν το Κογκρέσο οι διατλαντικές σχέσεις θα επιστρέψουν στα παλιά και μαζί τους θα επιστρέψει και η αμερικανική προστασία στην Ευρώπη.

Η αμερικανική απαίτηση για να αναλάβουν οι ίδιοι οι Ευρωπαίοι το βάρος της άμυνάς τους έχει βαθύτερες αιτίες (τη μετατόπιση του ενδιαφέροντος των ΗΠΑ προς τον Ινδοειρηνικό) από το προσωπικό ύφος του Τραμπ. Η Ευρώπη θα εξακολουθεί να αντιμετωπίζει τα ίδια οξυμένα προβλήματα στους τομείς της άμυνας, του ενεργειακού κόστους και ευρύτερα της οικονομικής δυσπραγίας.

Οι Δημοκρατικοί δεν έχουν λόγο να κάνουν εκπτώσεις στα οικονομικά συμφέροντα των ΗΠΑ για να διευκολύνουν την Ευρώπη. Η ατλαντική ρητορική μπορεί να μειώνει τις προστριβές, αλλά δεν εξαλείφει τις αντιθέσεις. Ο υπό πίεση Τραμπ, μάλιστα, δεν αποκλείεται να απαιτήσει εντονότερα ευρωπαϊκές παραχωρήσεις για να τις προβάλει στο εσωτερικό ως αποδείξεις αποτελεσματικότητας. Με άλλα λόγια, η αλλαγή σκυτάλης στο Κογκρέσο δεν είναι τόσο ελπιδοφόρα για τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις όσο εκ πρώτης όψεως φαίνεται.

Επιπτώσεις στον πόλεμο με το Ιράν

Αναφορικά με την κατάσταση πόλεμος-μη πόλεμος στον Κόλπο, η διπλή ήττα του Τραμπ δημιουργεί τις προϋποθέσεις για να αποτρέψει το ενδεχόμενο μιας παρατεταμένης κλιμάκωσης. Από τον Ιανουάριο, οι Δημοκρατικοί μπορούν να δρομολογήσουν έρευνες, να διεκδικήσουν περιορισμούς στις πιστώσεις και να ενεργοποιήσουν τον έλεγχο της πολεμικής εξουσίας του Λευκού Οίκου. Αυτά, βεβαίως, από τον Ιανουάριο.

Η σημαντικότερη μεταβολή είναι πολιτική. Αρκετοί Ρεπουμπλικάνοι βουλευτές και γερουσιαστές θεωρούν ότι η επίθεση στο Ιράν έπαιξε βασικό ρόλο για την ήττα του κόμματός τους και ως εκ τούτου θα δυσκολευθούν να εγκρίνουν νέα κλιμάκωση. Η διαφωνία έχει ήδη διαπεράσει και το ρεπουμπλικανικό στρατόπεδο, ιδίως όσους αντιλαμβάνονται το "Πρώτα η Αμερική" ως περιορισμό των εξωτερικών περιπετειών. Ο πρόεδρος δεν θα διαθέτει πλέον την ίδια ευκολία να εμφανίζει το κόστος σαν επιλογή του αμερικανικού λαού.

Αυτό ενισχύει το κίνητρο εξόδου από τη σύγκρουση, αλλά με τρόπο που να παρουσιαστεί σαν επιτυχία, αν και δεν θα πρόκειται για τέτοια. Αυτό δεν σημαίνει ότι εξαλείφεται ο πειρασμός ενός τελευταίου μεγάλου πλήγματος με σκοπό να δημιουργήσει εντυπώσεις νίκης και να βελτιώσει τους όρους. Η Τεχεράνη, όμως, δεν αναμένεται να προσφέρει στον Τραμπ μια ευνοϊκή γι' αυτόν διέξοδο, ειδικά εάν έχει υποστεί βαρύ πλήγμα. Αν θεωρήσει ότι ο χρόνος λειτουργεί υπέρ της, πιθανόν να ανταποδώσει σκληρά. Η αντοχή του αντιπάλου και η ασφάλεια των χωρών του Κόλπου θα εξακολουθούν να θέτουν όρια στον αμερικανικό σχεδιασμό.

Η στάση απέναντι στο Ισραήλ

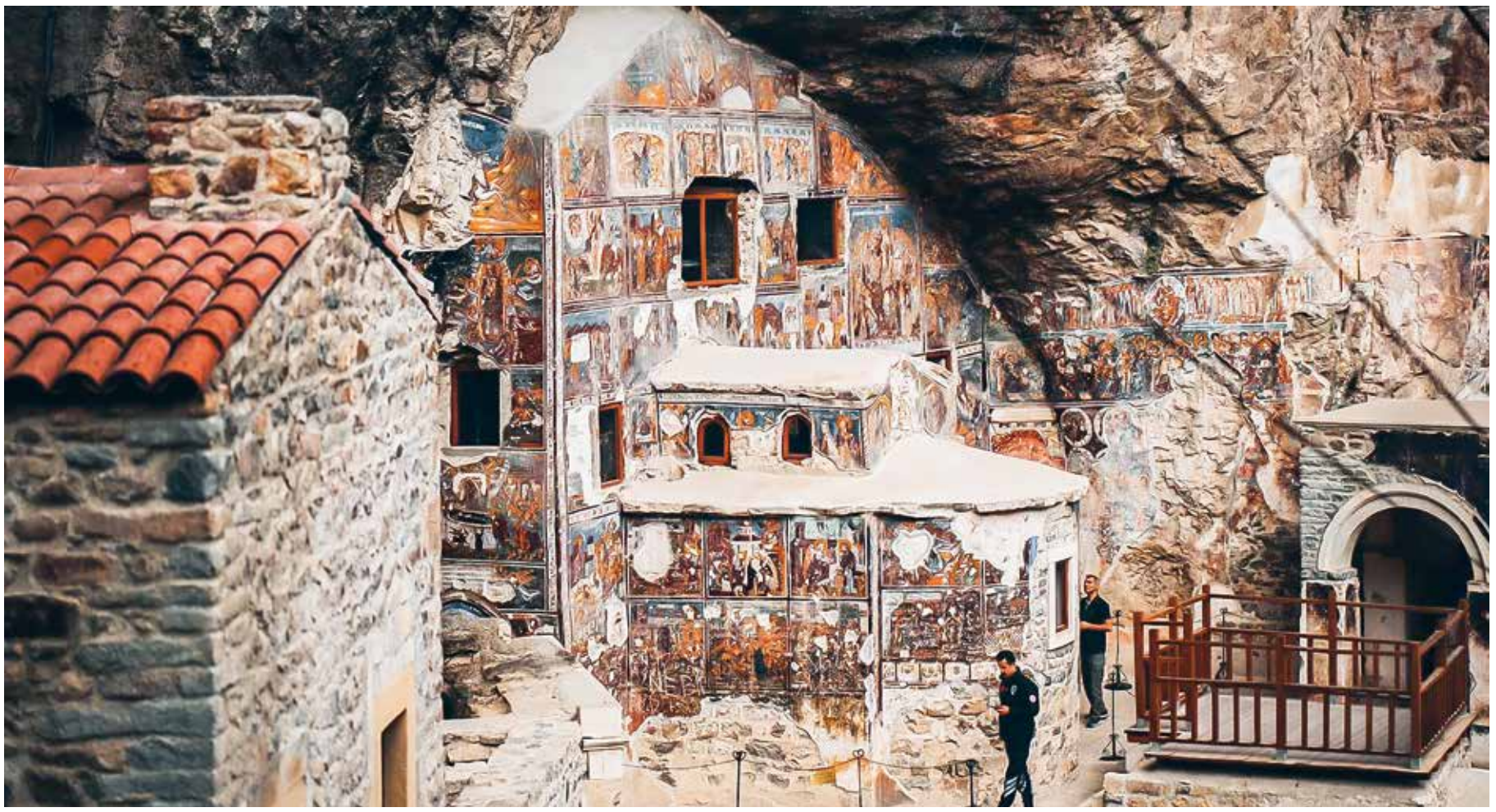
Η κυριαρχία των Δημοκρατικών στο Κογκρέσο διευρύνει τη δυνατότητα ελέγχου της αμερικανικής βοήθειας προς το Ισραήλ και ευρύτερα ελέγχου επιλογών που εμπλέκουν τις ΗΠΑ σε περιφερειακές συγκρούσεις στη Μέση Ανατολή. Δεν συγκροτεί, όμως, ενιαίο μέτωπο απέναντι στην ισραηλινή κυβέρνηση. Οι διαφορές μεταξύ της ηγεσίας και των πιο επικριτικών τάσεων στους κόλπους του Δημοκρατικού Κόμματος θα επηρεάζουν τις στάσεις, αφού το αρνητικό για το Ισραήλ κλίμα στην εκλογική βάση των Δημοκρατικών δεν μεταφράζεται αυτομάτως σε κοινοβουλευτική γραμμή.

Έστω και με καθυστέρηση, ο Τραμπ ενδεχομένως να συνειδητοποιήσει ότι βασική αιτία της ήττας ήταν το γεγονός ότι "παρασύρθηκε" από το Νετανιάχου και μπήκε στην περιπέτεια της επίθεσης στο Ιράν. Αυτό ενδεχομένως να τον οδηγήσει σε μία αναθεώρηση της στάσης του απέναντι στον μέχρι τώρα στενό φίλο του. Δεν αποκλείεται να συμβεί και το αντίθετο: να χρησιμοποιήσει το χαρτί της υπεράσπισης του Ισραήλ για να ανασυγκροτήσει συντηρητικά ακροατήρια, αλλά αυτό θα ήταν μάλλον αυτοκτονική επιλογή, λόγω του γεγονότος ότι η πλειονότητα των Αμερικανών στέκεται πλέον κριτικά απέναντι στο Ισραήλ.

Συμπερασματικά, η διπλή ήττα κάνει δυσκολότερη τη μετατροπή της προσωπικής του βούλησης του Τραμπ σε πολιτική της Ουάσινγκτον. Η επόμενη διετία θα είναι πιθανότατα πολιτικά συγκρουσιακή, χωρίς να αποκλείεται η εσωτερική διένεξη να σπρώξει τον Τραμπ σε εξωτερικό ακτιβισμό. Το βαθύτερο πρόβλημα είναι ότι οι ΗΠΑ καλούνται να αναπροσαρμόσουν τις διεθνείς δεσμεύσεις τους, ενώ αδυνατούν να συμφωνήσουν στο εσωτερικό για τους όρους αυτής της αναπροσαρμογής. ⊟

*Πηγή κειμένου SLpress.gr

Η Boulevard στην Τραπεζούντα με τον φακό του Σταύρου Χαμπάκη

Παναγία Σουμελά

Παναγία Σουμελά

Μάνος Χατζιδάκις Ο ασυμβίβαστος

Η συνέντευξη του Μάνου Χατζιδάκι δόθηκε στον Γιώργο Λιάνη το 1983

«Γεννήθηκα στην Ξάνθη το 1925. Η Ξάνθη τότε είχε μια άνθιση στα καπνά. Συγκέντρωνε πολύ κόσμο και είχε μια "τουρκομπαρόκ" ατμόσφαιρα, όπως θα έλεγε ο Τσαρούχης. Είχε πλούσιο κόσμο, με ακριβά και ωραία σπίτια, και οι άνθρωποι είχαν σύνδεση με την Ευρώπη απευθείας. Ο πατέρας μου ήταν δικηγόρος και η μάνα μου γεννημένη στην Αδριανούπολη. Έμεινα στην Ξάνθη ως τα επτά μου χρόνια. Θυμάμαι ότι φοίτησα στο νηπιαγωγείο της. Έκτοτε, οσάκις πήγα, δεν ξαναβρήκα την Ξάνθη των παιδικών μου χρόνων. Ο μαγευτικός οικισμός όπου γεννήθηκα εγώ, δεν υπάρχει πια, έχουν απομείνει ερειπωμένα σπίτια που κατοικούν -αν κατοικούν- Πομάκοι ως επί το πλείστον. Οι υπόλοιποι Ξανθιώτες κατέκλυσαν την πόλη εν είδει τυχοδιωκτών από τα γύρω χωριά. Αυτά όλα δεν έχουν καμία σχέση με ό,τι έζησα εγώ. Τώρα η Ξάνθη είναι ένα Αιγάλεω β' διαλογής με 6 σκυλάδικα. Απογοητεύτηκα την τελευταία φορά που την είδα. Είχα σκοπό να κάνω κάτι εκεί πριν κάνω τις Γιορτές της Κρήτης, αλλά η θρακιώτικη κακχυποψία με έκανε να σηκωθώ να φύγω και να μη θελήσω να ξαναγυρίσω ποτέ πια.»

- Φαίνεται, κ. Χατζιδάκι, πως κάποιες πόλεις, είτε με την ομορφιά τους είτε με τη μυθολογία τους, έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη ζωή σας. Η Νέα Υόρκη, ας πούμε…

- Και το Παρίσι. Κυρίως το Παρίσι του Ρενέ Κοτύ. Με τον Ντε Γκωλ άρχισε το πράγμα να διαφοροποιείται. Η Γαλλία με τον Ντε Γκωλ απέκτησε τη μαγεία της καταστροφής που της είχε αφήσει ο πόλεμος.

- Τελικά τι ήταν η ζωή σας μέχρι να ολοκληρώσετε την προσωπικότητά σας;

- Η ζωή μου ποτέ δεν ήταν μόνο η ζωή ενός μουσικού. Ήταν περισσότερο η ζωή ενός επικίνδυνου και ανήσυχου νέου που η μουσική κατάφερε κάπως να τον ηρεμήσει και να τον κάνει «κατ' επιφάνεια νόμιμο». Πολλοί, ξέρετε, περιφρονούν την αποκλειστική μου απασχόληση με το τραγούδι, ιδίως οι αποκαλούμενοι «σοβαροί μουσικοί». Γιατί ποτέ τους δεν κατάφεραν να τραγουδήσουν τίποτε. Είναι σαν τους ανέραστους, τους βιολογικά άρρωστους που περιφρονούν τον έρωτα και υποβαθμίζουν τη σημασία του, για να δικαιολογήσουν την ατροφική τους ύπαρξη. Άλλοι πάλι, με θεωρούν «συνάδελφο» γιατί σκαρώνουν τραγουδάκια και με αφελείς και αμόρφωτους δημοσιογράφους ή τηλεπαρουσιαστές μιλούν για γενιές, λαϊκότροπα, έντεχνα, για καινούργια ρεύματα και άλλα πολλά ευτράπελα, κατάλληλα για τους ανεπαρκώς πληροφορημένους συμπατριώτες μας, ως επί το πλείστον νεολαίους γηπέδων και κομμάτων. Εγώ, κύριε, άρχισα από τη Λα Γιάνα, που χόρευε πάνω στους καθρέφτες μαγευτικά το «Πώς λάμπουν τ' άστρα». Εκείνη ήταν το μεγάλο άστρο κι εγώ ήμουν το μικρό. Μα ξαφνικά πέθανε η Λα Γιάνα, η Ελλάδα βέβαια ξεμπέρδεψε με τους Γερμανούς, μα έμπλεξε χειρότερα με τους δικούς της. Εγώ τότε μεταπηδούσα από την εφηβεία στη νεότητα.

- Μου φαίνεστε γεμάτος υγεία και χαρά, κ. Χατζιδάκι. Είναι αλήθεια ότι είχατε κάποια στιγμή ένα σοβαρό καρδιακό επεισόδιο;

- Το πρώτο ήταν το 1975, ακριβώς στα 50 μου χρόνια. Σήμερα είμαι χωρίς μια κεντρική αρτηρία. Από τις τρεις, η μία δεν υπάρχει. Ζω υπέροχα με φάρμακα… Παίρνω 18 χάπια την ημέρα, αλλά τίποτε δεν με επηρεάζει. Όλα βαίνουν καλώς.

- Και ο θάνατος;

- Κοιτάξτε, από μια ηλικία και μετά, ο άνθρωπος αποκτά

φιλία με έναν μυστηριώδη σύντροφο, ο οποίος κάποτε θα τον αρπάξει. Όποιος είναι στην ηλικία μου, έχει αυτήν την ανεπιθύμητη συντροφιά, αλλά αυτό δεν τον εμποδίζει να δρα και να δημιουργεί.

- Διάβασα κάπου να λέτε «η Ελλάδα της Μελίνας», «η Ελλάδα του "Ποτέ την Κυριακή"» και ήταν διάχυτος στην αναφορά σας ένας περιφρονητικός τόνος.

- Υπήρξε αυτή η εποχή, που περιείχε το σπέρμα της δικτατορίας. Ήταν ένα ψεύτικο σκηνικό, όπου οι Έλληνες παρίσταναν τους Έλληνες για διεθνή κατανάλωση. Όπως οι κάτοικοι της Χαβάης που φορούν λουλουδένια περιδέραια για να τονώσουν το εξωτικό στοιχείο. Έτσι χόρευαν συρτάκια και οι ξένοι συνέρρεαν για να εισπράξουμε το τουριστικό τους συνάλλαγμα. Αυτή ήταν «η Ελλάδα της Μελίνας». Μια Ελλάδα ανυπόληπτη και άσχημη.

- Προσπαθώ να καταλάβω τι σας έκανε και θυμώσατε τόσο πολύ, πρόσφατα με το θέμα που προέκυψε, όταν η Αγνή Μπάλτσα αποφάσισε να τραγουδήσει τραγούδια σας.

- Η Μπάλτσα είχε όλο το δικαίωμα να κάνει ό,τι θέλει. Όπως έκαναν και άλλοι συνάδελφοί της, της Όπερας, στην Ιταλία και την Ισπανία, τραγουδώντας λαϊκά τραγούδια του τόπου τους. Δεν μπορεί, όμως, να παίρνει το όνομά μου και να το βάζει προμετωπίδα στο δίσκο της, χωρίς καν να με ρωτά. Αυτό το θεωρώ α-νή-θι-κο. Κι εγώ, λοιπόν, την κατηγορώ για ανηθικότητα.

ΗΘΟΣ

- Θα έλεγα πως προστατεύετε με θρησκευτική ευλάβεια τα μουσικά σας δικαιώματα και διαισθάνομαι πως δεν το κάνετε για λόγους οικονομικούς. Γιατί το κάνετε;

- Γιατί προσπαθώ να προστατεύσω το βαθύτερο ήθος που κουβαλώ σαν μουσικός και σαν άνθρωπος, από ένα πλήθος που δεν δίνει και τόση αξία στις ιδιότητές μου αυτές.

- Πείτε μου γιατί φύγατε από το Τρίτο Πρόγραμμα;

- Οι αιτίες υπήρχαν. Καλύτερα να με ρωτήσετε για την αφορμή, κι αυτή ήταν η πολιτική αλλαγή που έγινε. Υπήρχε η κυβέρνηση που ήθελε να ελέγξει τα πάντα, κατά κάποιον τρόπο αιτιολογημένα. Αυτό καθιστούσε τα πράγματα δύσκολα, πόσο μάλλον που εγώ ήμουν δεδηλωμένος της αντιθέτου παρατάξεως.

- Κύριε Χατζιδάκι, θα ήθελα να γυρίσουμε αρκετά χρόνια πίσω. Στην Κατοχή. Ο Μίκης λέει πως ήσασταν συνεπέστατος αγωνιστής της Αντίστασης και ότι ήσασταν πολύ κοντά στην Αριστερά τότε.

-Έχουμε τεράστιες διαφορές με τον Μίκη και στις ερμηνείες πράξεων και λέξεων και στο αίσθημα. Δεν παραδέχομαι τον τρόπο που βλέπει την πολιτική και αντιδρά στα πολιτικά μας πράγματα. Εγώ πράγματι υπήρξα ελεύθερος άνθρωπος. Το ότι βρέθηκα στο ΕΑΜ -λυπάμαι- ήταν τυχαίο. Όλοι μας βρεθήκαμε συμπτωματικά κάπου εκείνο τον καιρό. Μετά αποκτήσαμε συνείδηση. Πρωτίστως κάναμε την επανάσταση εναντίον του σπιτιού μας τον καιρό εκείνο, κι όποιος μου πει κάτι διαφορετικό, θα γελάσω. Μας ψιθύριζαν Ιερά Ταξιαρχία και τρέχαμε στην Ιερά Ταξιαρχία. Μας έλεγαν ΕΠΟΝ και πηγαίναμε στην ΕΠΟΝ. Όποιος μας πρωτοψιθύριζε κάποια οργάνωση, πηγαίναμε αμέσως για να δώσουμε νομιμότητα στην επανάστασή μας... Άρχισα να είμαι αληθινά φιλελεύθερος αμέσως μετά την απελευθέρωση. Τότε είδα την αλήθεια γύρω από το αριστερό κίνημα και διαφοροποίησα τη θέση μου. Οι περισσότεροι φίλοι μου παραμένουν στην Αριστερά, εγώ όμως άργησα πολύ να τοποθετηθώ στη λεγόμενη Δεξιά. Αυτό συνέβη με τον Καραμανλή.

Ο ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ

- Και εξαιτίας του;

- Ακριβώς. Μου άρεσε ο Καραμανλής και τοποθετήθηκα στην παράταξή του. Όπου μένω συνέχεια. Δεν έχει και καμιά άλλη παράταξη να με εκπροσωπεί, για να αποφασίσω την «αλλαγή» μου. Πιστεύω ότι ένας προοδευτικός αριστερός μ' έναν προοδευτικό δεξιό έχουν πολύ περισσότερα κοινά από έναν αριστερό ή έναν δεξιό μ' έναν άλλο δεξιό.

- Θα έλεγα πως η «σχάση» της πολιτικής σας προσωπικότητας δημιουργεί στο χώρο μας περίεργες, πολιτικές κυρίως, ακτινοβολίες.

- Σαφώς είμαι άνθρωπος πολιτικοποιημένος. Δεν νομίζω πως μπορεί ένας άνθρωπος σ' αυτούς τους καιρούς να μην είναι πολιτικοποιημένος. Θα είναι ηλίθιος. Αρνήθηκα την ένταξη σε μια παράταξη, όχι την πολιτικοποίηση.

- Το ΠΑΣΟΚ το κρίνατε και το αρνηθήκατε από τα έργα του ή είχατε γνώμη από πριν;

- Εκ των υστέρων. Θα ήθελα πολύ να το επαινέσω γενικότερα. Βρίσκω ότι επί μέρους έκανε πράξεις άξιες να επαινεθούν. Βοήθησε να φύγει εντελώς αυτό το σύμπλεγμα του αντιαριστερισμού. Αυτό είναι σπουδαίο. Αν και πιστεύω πως η αλλαγή αυτή δεν είναι ουσιαστική. Άλλαξε η ονομασία του παλιά καταδιωκόμενου αριστερού. Σήμερα λέγεται αναρχικός. Έτσι φοβάμαι ότι οι διωγμοί εξακολουθούν να υφίστανται σε ζωντανά κύτταρα του τόπου. Γιατί σήμερα ο αριστερός νομιμοποιήθηκε και ο εκτός νόμου ονομάστηκε αναρχικός. Το κράτος δεν κινδυνεύει από την Αριστερά, που είναι εντός περιθωρίου και μέσα στο «πολιτικό παιχνίδι», γι' αυτό διώκει κατά παράδοσιν αμείλικτα τα ζωντανά κύτταρα όπως και παλιά, τους μπερδεύει σκόπιμα με μερικούς αλήτες. Φοβάμαι τελικά ότι κάναμε ένα βήμα μπροστά και δύο πίσω. Ας πούμε, όταν βλέπω τον κύριο Δροσογιάννη, δεν με πείθει για τη δημοκρατικότητα των αποφάσεών του.

- Δεν συμφωνώ. Συμβαίνει να τον γνωρίζω προσωπικά. Είναι από τους λίγους που είχαν αληθινή αντιστασιακή δράση.

- Μπορεί, και δεν το αμφισβητώ. Μα εγώ κρίνω το παρόν του και τον τρόπο που ασκεί την εξουσία.

- Οι Έλληνες, κ. Χατζιδάκι, νομίζω πως έλκονται από τις ισχυρές πολιτικές προσωπικότητες. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ο Πλαστήρας, ο Καραμανλής, ο Παπανδρέου, δημιούργησαν καταστάσεις προσωπολατρίας. Βλέπετε σήμερα στον πολιτικό μας ορίζοντα ένα παρόμοιο πρόσωπο;

- Δυστυχώς, όχι. Προς το παρόν δεν βλέπω. Δεν υπάρχει μια τέτοια προσωπικότητα.

- Συνεπώς, αναγνωρίζετε πρόβλημα ηγεσίας και στην παράταξη στην οποία ανήκετε.

- Υποχρεούμαι να δηλώσω ύστερα από την ερώτησή σας ότι μου αρέσει ο Μητσοτάκης και δεν τον βρίσκω ακατάλληλο για ηγέτη της Δεξιάς.

- Ο Κύρκος;

- Ο Κύρκος είναι ένα εξαίρετο παιδί. Μ' αρέσει ο τρόπος που σκέπτεται, αλλά δεν νομίζω ότι θα έχει ένα πρακτικό αποτέλεσμα. Πάντως, είναι μια πολύ ωραία μορφή στη σύγχρονη πολιτική σκηνή. Ο Καραμανλής ξεχωρίζει κατά τούτο. Διαθέτει μια νοημοσύνη και μια αλήθεια στην πολιτική του συμπεριφορά, που ακόμα κι όταν δεν συμφωνείς,

Άρχισα να είμαι αληθινά φιλελεύθερος αμέσως μετά την απελευθέρωση. Τότε είδα την αλήθεια γύρω από το αριστερό κίνημα και διαφοροποίησα τη θέση μου. Οι περισσότεροι φίλοι μου παραμένουν στην Αριστερά, εγώ όμως άργησα πολύ να τοποθετηθώ στη λεγόμενη Δεξιά. Αυτό συνέβη με τον Καραμανλή.

σε υποχρεώνει να τον σεβαστείς. Εγώ δεν συμφωνώ με όλες του τις πράξεις, αλλά πάντα τον σεβάστηκα.

- Κι όμως, κ. Χατζιδάκι, το μεγαλύτερο μέρος της πολιτικής του σταδιοδρομίας ήταν ταυτόσημο με αυτό που θα λέγαμε αυταρχισμό.

- Η εξουσία τού έδινε πολλές δυνατότητες να ολοκληρώσει τον αυταρχισμό του, αν ήταν πραγματικός. Αλλά δεν ήταν. Όταν τσακώθηκε με το Παλάτι, θα μπορούσε εύκολα να κάνει δικτατορία και να έχει όλο το λαό μαζί του. Είχε πολλές ευκαιρίες. Ο αυταρχισμός του δεν εκπορευόταν από το πιστεύω του για τη διοίκηση, αλλά ήταν σύνδρομο του συστήματος της διοίκησης. Είναι απορίας άξιο, πώς ο Καραμανλής κατόρθωσε να δαμάσει τον εαυτό του με τις καταβολές που είχε. Και να μην ξεχνάμε πως ήταν ο πρώτος δεξιός ηγέτης που έγινε λαοφιλής.

- Ας κάνουμε ένα άλμα. Ξέρω πως γράφετε και αγαπάτε την ποίηση. Πιστεύετε ότι έχουμε μια πολύ σημαντική νεοελληνική ποίηση;

- Σημαντική ναι, αλλά όχι για τόσο πολλούς εκπροσώπους, όσους θέλουν να φαίνονται. Δεν έχουμε πολλές γενιές ποιητών, αλλά έχουμε πλειάδα καλών ποιητών.

- Για τους εν ζωή τι λέτε;

- Οι μεγάλοι είναι καταξιωμένοι. Μερικοί καινούργιοι απλώς με ενδιαφέρουν.

- Όπως;

- Δεν λέω ποτέ ονόματα. Ωστόσο, στους νεότερους δεν βρίσκω ποιητές της σημασίας του Σεφέρη, του Ελύτη και του Γκάτσου.

Ο ΓΚΑΤΣΟΣ

- Βρίσκετε ότι ο Γκάτσος, με μόνη την «Αμοργό», είναι στην κορυφογραμμή της νεοελληνικής ποίησης;

- Ο όγκος του έργου του είναι ελάχιστος, όσο και του Κάλβου. Δεν αισθάνομαι την ανάγκη να έχει άλλο έργο πέραν της «Αμοργού», για να πω πόσο σημαντικός ποιητής είναι. Ο Γκάτσος συνάμα μας έδωσε εξαίσια τραγούδια. Χωρίς αυτόν δεν θα είχαμε να μιλάμε, ούτε κι εγώ, ακόμη για αξιόλογα τραγούδια. Γιατί το τραγούδι είναι το πάντρεμα δύο ίσων συζύγων, της μουσικής και της ποίησης.

- Αυτή η ερώτηση, κ. Χατζιδάκι, διόλου δε γίνεται χάριν κοινής προκλήσεως ή διεγέρσεως των προσωπικών παθών. Είναι αλήθεια, όμως, πως είχατε πει ότι ο προορισμός των νέων είναι να μας ακούνε και να κάνουν έρωτα μαζί μας;

- Προτιμότερο είναι να κάνουν και τα δύο! Απ' όσο θυμάμαι, όμως, δεν το είχα πει δημόσια αυτό. Το είχα γράψει σε γράμμα μου στον Οδυσσέα Ελύτη στο Παρίσι. Πώς το γνωρίζετε;

Ο Μάνος Χατζιδάκις και η Αλίκη Βουγιουκλάκη

ΤΟ ΧΤΕΣ

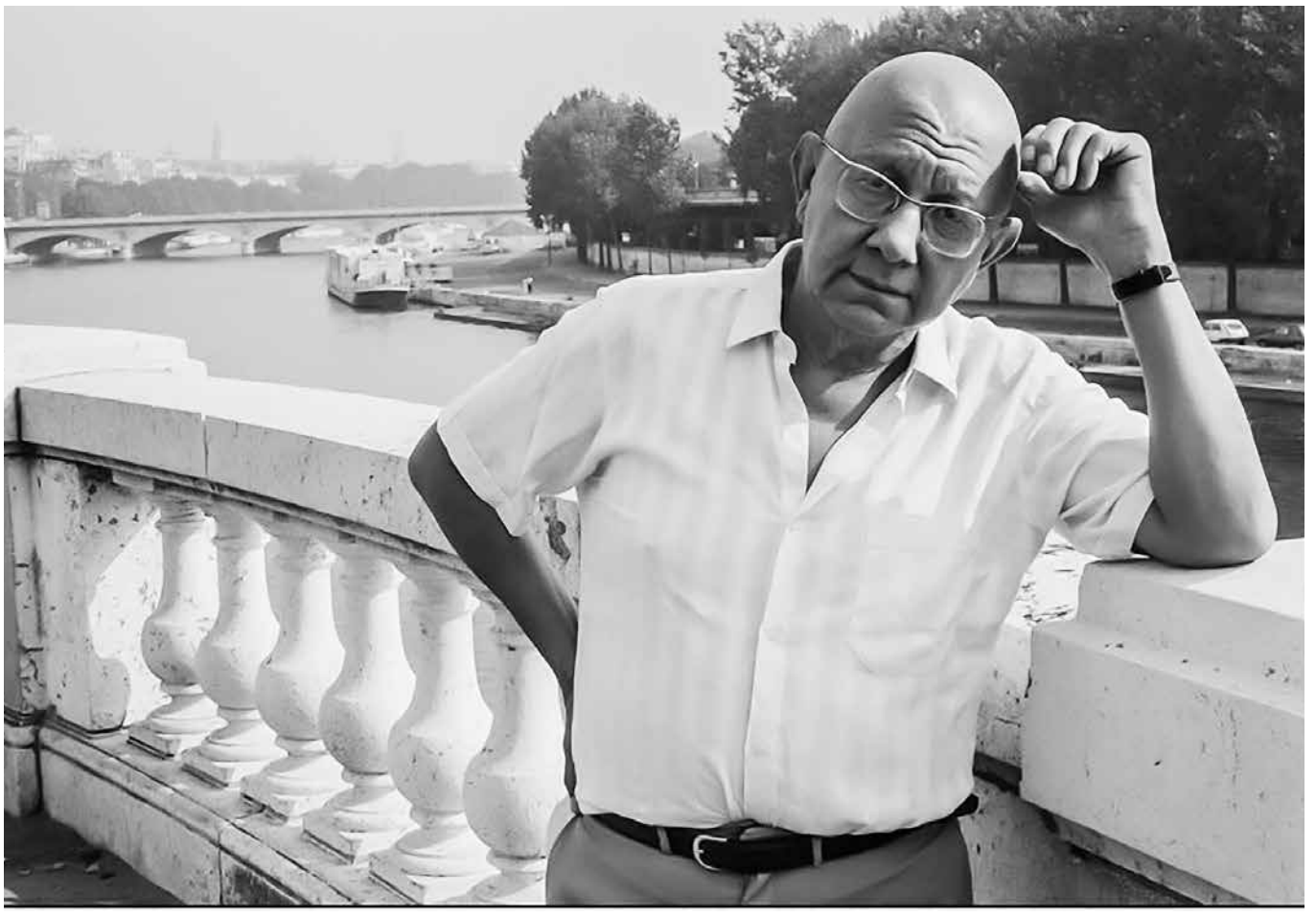
Περνούν τα χρόνια απαλά. Ο Μάνος Χατζιδάκις μένει να μας χαϊδεύει με τα άσπιλα φτερά των τραγουδιών του. Είδε νωρίτερα απ' όλους μας «τις κανονιοφόρους του έρωτα», τις γέμισε και μας βομβάρδισε... Τώρα «λαβαίνει εκδίκηση».
Περνούν τα χρόνια απαλά. Τα πρόσωπα που αγαπήσαμε, ολοένα λιγοστεύουν... Οι μυλόπετρες του καιρού αλέθουν έρωτες, φιλίες, υποσχέσεις...
Ο Μάνος Χατζιδάκις μένει Άδωνις λαβωμένος στην τσιμεντένια λαγκαδιά της Αθήνας...
Πώς θα τον περιέγραφε ο ποιητής; «Μια στέρνα που διδάσκει τη σιγή μέσα στην πολιτεία τη φλογισμένη.»
Πηγαίνετε απόψε στην Πλάκα. Μεσουρανεί εκεί μέγας αστραποβόλος Αστέρας. Είναι ο «Σείριος», το Άλφα του Μεγάλου Κυνός.
Ανήκει σ' έναν αληθινό πρίγκιπα της Μουσικής, που διαπλέει τη νύχτα μεγαλόπρεπα και ερωτικά. Ο «Σείριος», έχοντας την τρομώδη κίνηση των απλανών, στίλβει αδιάκοπα στην Πλάκα.
Χρειάστηκε να περάσουν χρόνια πολλά, να απεκδυθώ πλήρως το χιτώνα της τυφλής πολιτικοποίησης από πάνω μου, για να καταλάβω πως ο Μάνος Χατζιδάκις είναι τελικά Αθώος. Αθώος, παντοτινά, αθώος εν πλήρει νηφαλιότητι, σαν κάθε αληθινός ποιητής και καλλιτέχνης.
Έχω τη γνώμη πως όσο περνά ο καιρός, δύο πρόσωπα θα κερδίζουν πόντους και μετοχές στο χρηματιστήριο της Τέχνης: ο Ανδρέας Εμπειρίκος και ο Μάνος Χατζιδάκις. Αυτοί μας έμαθαν ότι ο Παράδεισος δεν είναι επουράνια ανταμοιβή, αλλά επίγειο δικαίωμα.
Ο Μάνος Χατζιδάκις υπήρξε αιρετικός, οξύς και επιθετικός, κόντρα στην Εκκλησία του Δήμου τις πιο πολλές φορές. Δανδής και Μαικήνας τώρα και πάντα, πολύ μας «ενόχλησε» με τη στάση της ζωής του και τις κατά καιρούς δηλώσεις του... Η «Σίβυλλα» απαρίθμησε μια δεκάδα προσώπων με τα οποία τσακώθηκε ο συνθέτης το 1986 και εξέφρασε την αδυναμία της για προβλέψεις το 1987... Είναι αλήθεια. Ο Μάνος Χατζιδάκις επέλεξε την πολυτέλεια να έχει πολλούς εχθρούς στις μέρες μας, γιατί είναι Ασυμβίβαστος.
Βέβαια, για όσους χρωματίζουν τα πράγματα ανάλογα με τα πολιτικά ματογυάλια που φορούν, ο Μάνος Χατζιδάκις πρέπει να λιθοβολείται κάθε τόσο δημοσίως... Και υπάρχουν πολλοί «αναμάρτητοι», καθώς φαίνεται, σ' αυτόν τον τόπο που ρίχνουν πρώτοι το λίθο... Μέχρι και παιδάρια που ασχολούνται με το τραγούδι μόνο για «μπίζνες» και επαύλεις, έκαναν βούκινο τις κάθε λογής «αδυναμίες» του και ...«ιδεοφορώντας» την Αριστερά και το ΠΑΣΟΚ, τον «μαχαίρωσαν»... Όμως, ο Μάνος, «ηλιοφορώντας» τη Μουσική του, επέζησε και αυτής της επιδρομής των νεαρών ασεβών Σαδδουκαίων.
Και σήμερα στη συνέντευξή μας η σκέψη του πλήττει την αναισθησία μας με την ταχύτητα και τη δεξιοτεχνία των έξοχων πιανιστικών του δακτυλισμών. Κυρίες και Κύριοι, σε μία εποχή σαν τη δική μας, που όλοι προσφέρουμε πλαστικά λουλούδια, ιδού ένας αληθινός καλλιτέχνης που επιμένει να κρατάει στα χέρια του άλλοτε ένα μάτσο βιολέτες κι άλλοτε μια αγκαλιά τσουκνίδες... ⊟

Όταν μιλάμε για συναισθήματα, βρισκόμαστε αντιμέτωποι με ένα θεμελιώδες γεγονός, που αποτελεί επίσης κοινοτυπία – και τις κοινοτυπίες δεν τις πολυσκεφτόμαστε· τα συναισθήματα δεν λειτουργούν κατά παραγγελία. Μπορούμε, μέχρι ενός σημείου, να κατευθύνουμε την εξωτερική μας συμπεριφορά και να κυριαρχήσουμε στα συναισθήματα μας. Δεν είναι όμως δυνατό να τα αλλάξουμε επιβάλλοντας τη θέληση μας ή από απλό ηθικό καθήκον. Το περισσότερο που μπορούμε να κάνουμε είναι να τα διαμορφώσουμε κατά τη διάρκεια της ζωής μας

Η Φιλία και το Έλεος*

Του Κορνήλιου Καστοριάδη

Θα έβλεπα δύο πολύ σημαντικά στοιχεία, που χαρακτηρίζουν τις διαπροσωπικές σχέσεις στην Ελλάδα και εκφράζονται με τις λέξεις φιλία και έλεος. Ας αρχίσουμε από την πρώτη. Ο Αριστοτέλης, ο οποίος είναι παραδόξως ο κατ' εξοχήν φιλόσοφος της κλασικής πόλης, θα τη συζητήσει δια μακρών. Έχουμε συνηθίσει, μετά από τους Ρωμαίους, να μεταφράζουμε αυτή τη λέξη ως «amitié» («φιλική σχέση»), καθόλου δόκιμη απόδοση. Η φιλία προέρχεται από το ρήμα φιλώ, που σημαίνει αγαπώ. Όχι αγαπώ ερωτικά, αν και αυτό το νόημα είναι επίσης δυνατό. Η φιλία είναι το γένος, που σαν επιμέρους είδη του έχει τις διάφορες μορφές συναισθημάτων, που μπορούν να συνδέσουν τα άτομα. Και στην ελληνική πόλη, η φιλία έχει πολύ σημαντικές θεσμικές πτυχές. Βεβαίως, πρόκειται κυρίως για τη φιλική σχέση μεταξύ ανδρών, συχνά βάσει άτυπων πολιτικών συνδέσμων που ονομάζονται εταιρείαι, ενώ ο Πλάτων, όπως και ο Αριστοτέλης, θα πουν δικαίως, ότι η φιλία είναι κατ' εξοχήν ο τύπος σχέσης, που μπορεί να ευδοκιμήσει και να αναπτυχθεί σε μια ελεύθερη κοινότητα και ότι μια τέτοια κοινότητα την προϋποθέτει.

Κατά κανόνα, η τυραννία δεν μπορεί να ανεχθεί τη φιλίαν (Πλάτων, «Πολιτεία», Ι, 576a, Αριστοτέλης, «Ηθικά Νικομάχεια», Θ, 1161a 30-35, 1161b 1-10). Ο τύραννος έχει κάθε συμφέρον να εμποδίσει την, ανεξάρτητα από αυτό τον ίδιο, δημιουργία ισχυρών δεσμών μεταξύ των ανθρώπων, που θα μπορούσαν να ευνοήσουν τον αγώνα εναντίον της εξουσίας του και, εν πάση περιπτώσει, τη σύσταση μέσα στην κοινωνία ενός κέντρου αναφοράς που διαφεύγει του ελέγχου του. Μπορούμε να δούμε το πράγμα από μια μακιαβέλεια σκοπιά -δεν λέω μακιαβελική-, θέτοντας το ερώτημα του πώς πρέπει να ενεργήσει ο τύραννος για να κυβερνήσει. Απάντηση: πρέπει να καταστρέψει τις φιλικές σχέσεις. Ας μεταθέσουμε το ερώτημα στην εποχή μας: τι χρειάζεται ένα ολοκληρωτικό καθεστώς για να εξασφαλίσει τη θέση του; Να διαρρήξει με κάθε τρόπο όλες τις ανεξάρτητες από αυτό σχέσεις μέσα στην κοινωνία, να καταφέρει να κονιορτοποιήσει το λαό και να καταστήσει μοναδικό κέντρο αναφοράς και ενοποίησης τους την ίδια την εξουσία.

Δεν είναι εξ' άλλου τυχαίο το γεγονός ότι, πολύ συχνά, οι αφηγήσεις των τυραννοκτόνων φέρνουν στο προσκήνιο φίλους, όπως στο περίφημο παράδειγμα του Αρμόδιου και του Αριστογείτονος στην Αθήνα, οι οποίοι σκότωσαν τον Ίππαρχο, γιο του τυράννου Πεισίστρατου. Θα βρούμε και άλλους στη νότια Ιταλία... Επομένως, η πρώτη διαπροσωπική σχέση, που μετρά στην πολιτική ζωή της κοινότητας είναι η φιλία, θα επανέλθω.

Ζωγραφική / Paul Gauguin

Το δεύτερο στοιχείο, για να χρησιμοποιήσουμε τον όρο του Αριστοτέλη στον ορισμό της τραγωδίας, είναι ο έλεος -θα μπορούσαμε να πούμε επίσης η συμπάθεια-, δεν πρόκειται για οίκτο ή για κάπως δακρύβρεχτη συμπόνια, αλλά για το γεγονός ότι ο ένας μπαίνει στη θέση του άλλου και συμπάσχει, δηλαδή μεταφορικά, υφίσταται αυτό που κάνει τον άλλο να πάσχει, δεν μένει απαθής απέναντι στη δυστυχία του. Βρίσκουμε έτσι σε ένα λόγο του Δημοσθένη («Κατά Τιμοκράτους», 171,1) το απόσπασμα, όπου λέει, ότι κατά γενική ομολογία, πρέπει τους ασθενείς ελεείν, να επιδεικνύεται έλεος απέναντι στους αδύναμους, να λαμβάνεται υπόψη αυτό που τους συμβαίνει...

Η ιδέα, φυσικά, βρίσκεται ήδη στην Ιλιάδα. Σας θυμίζω τη σκηνή, στο τέλος του έπους, μεταξύ Αχιλλέως και Πριάμου. Βρίσκουμε εκεί όλο τον έλεον του κόσμου, ο καθένας μπαίνει στη θέση του άλλου, και μάλιστα με διάφορους τρόπους. Μπορούμε λοιπόν να συγκρατήσουμε από τη μια τη φιλίαν, και από την άλλη τον έλεον, ως τυπικά συναισθήματα, που αφορούν στις σχέσεις μεταξύ ατόμων. Το επαναλαμβάνω, έχουμε να κάνουμε εδώ, φυσικά, με μια άτυπη θέσμιση, κάτι σαν έθιμο, αλλά με την ισχυρή έννοια του όρου, δηλαδή αυτού, που κατά τα ειωθότα εφαρμόζεται στην πόλη.

Εδώ είναι αναγκαία μια παρέκβαση. Όταν μιλάμε για συναισθήματα, βρισκόμαστε αντιμέτωποι με ένα θεμελιώδες γεγονός, που αποτελεί επίσης κοινοτυπία – και τις κοινοτυπίες δεν τις πολυσκεφτόμαστε· τα συναισθήματα δεν λειτουργούν κατά παραγγελία. Μπορούμε, μέχρι ενός σημείου, να κατευθύνουμε την εξωτερική μας συμπεριφορά και να κυριαρχήσουμε στα συναισθήματα μας. Δεν είναι όμως δυνατό να τα αλλάξουμε επιβάλλοντας τη θέληση μας ή από απλό ηθικό καθήκον. Το περισσότερο που μπορούμε να κάνουμε είναι να τα διαμορφώσουμε κατά τη διάρκεια της ζωής μας, όπως λέει ο Αριστοτέλης στην αρχή του δεύτερου βιβλίου των «Ηθικών Νικομαχείων»: «Ουτ' άρα φύσει ούτε παρά φύσιν εγγίνονται αι αρεταί, αλλά πεφυκόσι μεν ημίν δέξασθαι αυτάς, τελειουμένοις δε δια του εθους». [Οι αρετές δεν υπάρχουν μέσα μας εκ φύσεως - ούτε όμως και είναι αντίθετη προς τη φύση μας η γένεσή τους μέσα μας; η φύση μας έκανε επιδεκτικούς στις αρετές, τέλειοι όμως σ' αυτές γινόμαστε με τη διαδικασία του έθους (1103a 25).]

Και ιδού ένα πολύ ωραίο ανέκδοτο: κάποιοι φίλοι του Σωκράτη γνώρισαν ένα διάσημο φυσιογνωμιστή, του έδειξαν από μακριά τον Σωκράτη και του ζήτησαν να περιγράφει το χαρακτήρα του. Εκείνος, αφού τον κοίταξε καλά, απάντησε, ότι είναι ευέξαπτος και ανίκανος για αυτοέλεγχο, φιλήδονος, ψεύτης κ.λπ.. Κατάπληξη και γέλια των φίλων, που τα μετέφεραν όλα στον Σωκράτη. Έτσι ακριβώς ήμουν, τους απαντά· έκτοτε άλλαξα τον εαυτό μου, τα ελαττώματα όμως αυτά παρέμειναν χαραγμένα στο πρόσωπο μου (Κικέρων, Tusculanes, IV, 37).

Δεν πρέπει να ξεχάσουμε, ότι στην ελληνική αντίληψη -και ο Αριστοτέλης το αναφέρει ρητά- φιλία μόνο μεταξύ ίσων μπορεί να υπάρχει. Αυτό είναι εξάλλου που την ανάγει στο κατεξοχήν δημοκρατικό συναίσθημα, θα ήταν γελοίο, λέει, να φανταστούμε ότι δεσμοί φιλίας μπορούν να συνδέσουν ένα θνητό με τον Δία. Από την άλλη, το συναίσθημα αυτό απευθύνεται σε ό,τι αξιολογούμε θετικά στον άλλο. Αυτό μπορεί να φαίνεται αυτονόητο, αλλά μην ξεχνάτε ότι η χριστιανική θέση είναι εντελώς διαφορετική – θα επανέλθω επ' αυτού. Βλέπετε λοιπόν, ότι η φιλία εξαρτάται, κατά μία έννοια, από την πολιτική θέσμιση της πόλης, δεδομένου ότι η ίδια η πόλη θέτει τα άτομα ως ίσα, δημιουργώντας ως εκ τούτου τις συνθήκες για αυτό τον τύπο δεσμών. Και ταυτόχρονα η πόλη βεβαίως δίνει σε καθένα από τα μέλη της τη δυνατότητα να εξυψωθεί ώστε να γίνει άξιο φιλίας.

Υποθέστε τώρα, ότι η θεμελιώδης ηθική προτροπή σε μια κοινότητα είναι η αγάπη, όχι η ανοχή ή η λύπηση, αλλά η αγάπη των πάντων ανεξάρτητα από το τι είναι ο καθένας, επιπλέον δε, ότι πρέπει η αγάπη αυτή να επιδεικνύεται ακόμη περισσότερο, όταν το άτομο δεν αξίζει ηθικά. Σε αυτό ακριβώς έγκειται, όπως ξέρουμε, το περιεχόμενο της χριστιανικής προτροπής σε ό,τι αφορά τις ατομικές σχέσεις. Ο πραγματικός χριστιανικός ήρωας είναι αυτός, που μπορεί να φιλήσει τις πληγές των λεπρών ή ο Χριστός της παραβολής του Dostoevsky, ο οποίος φιλά στο στόμα τον Μέγα Ιεροεξεταστή, που μόλις του εξήγησε τις ορθολογικές φρικαλεότητες, που γνωρίζετε.

Φυσικά, δεν υπάρχει τίποτα παρόμοιο στον ελληνικό κόσμο. Η φιλία απευθύνεται στον άλλο στο βαθμό που ενσαρκώνει μια αξία, στο μέτρο που είναι καλός καγαθός, δηλαδή ένα ον «καλό και ωραίο». Όσο για τον έλεον, απευθύνεται σε όλο τον κόσμο, αλλά δεν πρόκειται για αγάπη. Είναι το γεγονός, ότι ο άλλος λαμβάνεται υπ' όψη, η δυστυχία του μετρά και υπαγορεύει την ανάλογη δράση. Μπορεί να δείξει κανείς έλεον σε ένα λεπρό και να τον βοηθήσει χωρίς να τον αγαπά ούτε να αισθάνεται υποχρεωμένος να φιλήσει τις πληγές του.

Είναι προτιμότερο να υφίστασαι την αδικία παρά να τη διαπράττεις. Είναι όμως διαφορετικό να πεις: μην απαντάς στο κακό με το κακό, πράγμα που αφορά στη συμπεριφορά μας και εξαρτάται από εμάς, είναι, όπως λέει ο Αριστοτέλης, «εφ' ημίν». Και είναι άλλο να λες: να αγαπάς αυτόν που σου κάνει κακό. Αυτή η προτροπή δεν αφορά στη συμπεριφορά, αλλά στο συναίσθημα και είναι καθ' αυτή παράλογη, διότι κανείς δεν μπορεί να κυριαρχήσει τα συναισθήματα του. Δεν συζητώ καν για το αν πρέπει ή όχι να αγαπάμε αυτούς που κάνουν κακό. Αν θεωρήσουμε όμως τι συνεπάγεται αυτό, θα καταλήξουμε στο συμπέρασμα, ότι όσο περισσότερο ο τάδε έχει βασανίσει στο Άουσβιτς, τόσο περισσότερο θα πρέπει να αγαπηθεί!

Είναι αλήθεια, ότι βρίσκουμε στον ελληνικό πνευματικό κόσμο κάτι που σηματοδοτεί ταυτόχρονα ένα όριο και μια αλλαγή, και για το οποίο ελέχθη -κακώς- ότι προανήγγειλε το χριστιανισμό. Πρόκειται βεβαίως για τη θέση, που αποδίδει ο Πλάτων στον Σωκράτη, που προέρχεται πιθανότατα από τον Σωκράτη ως ιστορικό πρόσωπο και συνίσταται στην προτροπή του να μην απαντάς στο κακό με το κακό. Είναι προτιμότερο να υφίστασαι την αδικία παρά να τη διαπράττεις. Είναι όμως διαφορετικό να πεις: μην απαντάς στο κακό με το κακό, πράγμα που αφορά στη συμπεριφορά μας και εξαρτάται από εμάς, είναι, όπως λέει ο Αριστοτέλης, «εφ' ημίν». Και είναι άλλο να λες: να αγαπάς αυτόν που σου κάνει κακό. Αυτή η προτροπή δεν αφορά στη συμπεριφορά, αλλά στο συναίσθημα και είναι καθ' αυτή παράλογη, διότι κανείς δεν μπορεί να κυριαρχήσει τα συναισθήματα του. Δεν συζητώ καν για το αν πρέπει ή όχι να αγαπάμε αυτούς που κάνουν κακό. Αν θεωρήσουμε όμως τι συνεπάγεται αυτό, θα καταλήξουμε στο συμπέρασμα, ότι όσο περισσότερο ο τάδε έχει βασανίσει στο Άουσβιτς, τόσο περισσότερο θα πρέπει να αγαπηθεί!

Εδώ έγκειται η διπλοπροσωπία ή η θεμελιώδης υποκρισία του χριστιανισμού. Υποκρισία όχι με την τρέχουσα, αλλά με την οντολογική έννοια. Αυτό που προτείνεται εδώ είναι ένα είδος ψευδούς απολύτου, δεδομένου ότι πρόκειται για απόλυτο απολύτως μη πραγματοποιήσιμο και επομένως ανύπαρκτο. Και ζούμε κάτω ακριβώς από την τερατώδη κυριαρχία αυτής της αδύνατης ηθικής εδώ και σχεδόν δεκαεπτά αιώνες, πράγμα που φέρνει, φυσικά, καταστροφικά αποτελέσματα, όπως ο ουσιώδης διχασμός στον εσωτερικό κόσμο των ατόμων, που ο Hegel είχε πολύ καθαρά δει. Όταν μιλά για τη δυστυχή συνείδηση, αναφέρεται κατά μία έννοια στο χριστιανισμό, που επιβάλλει στο άτομο έναν κανόνα, στον οποίο δεν μπορεί ποτέ να υπακούσει.

Εν ολίγοις, υπάρχει θεμελιώδης διαφορά ανάμεσα σε μια ηθική, που λέει, ότι αυτός που κάνει το κακό (αυτό που θεωρώ, αυτό που θεωρούμε κακό) πρέπει παρά ταύτα να αντιμετωπίζεται ως άτομο, που δεν υποβιβάζεται εντελώς στο κακό που διαπράττει, ως άτομο, που μπορεί να αναπτύξει και άλλες δυνατότητες -αυτή η προτροπή έχει περιεχόμενο, δυνατότητα εφαρμογής, και αφορά σε μια συμπεριφορά, όχι σε συναισθήματα- και μια άλλη που λέει, ότι αυτόν που κάνει το κακό πρέπει να τον αγαπάς εξ' ίσου, και μάλιστα περισσότερο από τους άλλους – πράγμα που καταλήγει σε μια ηθική η οποία, κυριολεκτικά, θα μας προέτρεπε να αγαπάμε τον Χίτλερ και τον Στάλιν.

Σχηματοποιώ φυσικά, αλλά αυτή η εναλλακτική λύση είναι σαφώς παρούσα.

Η χριστιανική ηθική καταλήγει να μεταμορφώσει το άτομο σε αιώνιο ένοχο, που παραμένει πάντοτε ανεπαρκές απέναντι στον κανόνα. Είναι ως εκ τούτου καταδικασμένο να συμβιβάζεται διαρκώς με αυτό τον κανόνα, να ζει μέσα στον κομφορμισμό και στη διπλοπροσωπία.

Η δεύτερη ηθική, η χριστιανική, της οποίας εξ' άλλου θα μπορούσαμε να εντοπίσουμε τους προδρόμους στην Παλαιά Διαθήκη -η Καινή είναι από αυτή την άποψη λιγότερο ανακαινιστική απ' όσο θα ήθελε-, καταλήγει επομένως να μεταμορφώσει το άτομο σε αιώνιο ένοχο, που παραμένει πάντοτε ανεπαρκές απέναντι στον κανόνα. Είναι ως εκ τούτου καταδικασμένο να συμβιβάζεται διαρκώς με αυτό τον κανόνα, να ζει μέσα στον κομφορμισμό και στη διπλοπροσωπία, σχετικοποιώντας, ως μη όφειλε, τα πράγματα.

Όσο για το κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, ο χριστιανισμός ξεκινά αγνοώντας το αναφανδόν: δεν μας αφορά, λένε τα ευαγγέλια, πάσα εξουσία εκ θεού, τα του Καίσαρος τω Καίσαρι (είναι η Προς Ρωμαίους Επιστολή) κ.λπ.. Έτσι καταλήγουμε αναγκαστικά σε μια σχάση, σε μια διάσπαση. Από τη μια ένας δημόσιος χώρος, θεσμισμένος, όπου ο Καίσαρ κάνει ό,τι έχει να κάνει και όπου, παρ' όλες τις συζητήσεις περί αυτού, δεν βλέπουμε με ποιο τρόπο θα μπορούσαν να εφαρμοστούν οι κανόνες της ηθικής: ο εξομολογητής του βασιλιά μπορεί βεβαίως να του επιβάλλει μια μετάνοια επειδή διέταξε τη σφαγή μερικών χιλιάδων υπηκόων του, όμως αυτό δεν αλλάζει σε τίποτα τη νομιμότητα του βασιλιά. Από την άλλη, ένας ιδιωτικός χώρος, όπου ισχύει αυτή η μη πραγματοποιήσιμη προτροπή του να αγαπάς τον πλησίον σου, όποιος κι αν είναι αυτός, περισσότερο από τον εαυτό σου. Ασφαλώς, μετά τη θέσμισή του, ο χριστιανισμός απέκτησε εξαιρετική πνευματική ευρύτητα, οικειοποιούμενος μεγάλο τμήμα της αρχαίας φιλοσοφίας και των μεθόδων της, οπότε τα προβλήματα εμφανίζονται πιο επεξεργασμένα, συμπεριλαμβανομένων και των πολιτικών και ενεργοποιείται μια ολόκληρη σοφιστεία.

Όλα αυτά τα βρίσκουμε, από κάποια στιγμή και μετά, στους Πατέρες της Εκκλησίας και στη συνέχεια στους θεολόγους του Μεσαίωνα. Και τα επιχειρήματα εξακοντίζονται προς όλες τις κατευθύνσεις: για να καταδικάσουν το φόνο του βασιλιά ή για να τον δικαιολογήσουν ή και τα δύο... επειδή έχει επανεισαχθεί στον δημόσιο χώρο κάτι σαν θείο φυσικό δίκαιο, που ο μονάρχης είναι παρά ταύτα υποχρεωμένος να σεβαστεί. Δεν επιτυγχάνεται όμως ποτέ μια συμφωνία, ένα μονοσήμαντο δόγμα. Παραμένει σε τελευταία ανάλυση αυτή η διπλοπροσωπία της θέσμισης, ανάμεσα σε μια πολιτική, που προέρχεται από την απλή πραγματικότητα και σε μια ηθική, που περιορίζεται στον ιδιωτικό βίο των ανθρώπων.

Όμως, το σημαντικό -αυτός εξάλλου είναι και ο λόγος, που επέμεινα σε αυτή την παρέκβαση- είναι, ότι δεν υπάρχουν στον αρχαίο ελληνικό κόσμο η διπλοπροσωπία, το ενσωματωμένο ψέμα στην πραγματική λειτουργία της κοινωνίας και στην παράσταση, που φτιάχνει η ίδια για τον εαυτό της και η οποία εξακολουθεί να υφίσταται από το Μεσαίωνα μέχρι τον σύγχρονο κόσμο μας. Θα μπορούσαμε μάλιστα να πούμε, ότι απουσιάζει από όλες τις ιστορικές κοινωνίες, με εξαίρεση τις μονοθεϊστικές. Οι ασιάτες δεσπότες δεν θα πουν κάτι και θα κάνουν κάτι άλλο. Στην Ελλάδα, στη Ρώμη, δεν θα πουν, ότι όλα τα ανθρώπινα όντα είναι ίσα για να επικυρώσουν στη συνέχεια τις υπάρχουσες ιεραρχίες. Δεν θα ισχυριστούν, ότι η δικαιοσύνη οφείλει, να προέχει στις σχέσεις μεταξύ πόλεων, θα πουν ότι αυτό που υπερισχύει στις σχέσεις μεταξύ πόλεων, αν δεν είναι ίσες, είναι η βία. Δεν θα βρούμε όμως αυτές τις εξωφρενικές καταστάσεις, στις οποίες έχουμε από τη μια μεριά ένα διεθνές δίκαιο, που υποτίθεται ότι εξασφαλίζει τη δικαιοσύνη στις σχέσεις μεταξύ Κρατών και από την άλλη παρεμβάσεις στη Νικαράγουα, στα νησιά Φόκλαντ, στο Αφγανιστάν κ.α., καταστάσεις στις οποίες το δίκαιο δεν παίζει απολύτως κανένα ρόλο. Εφιστώ την προσοχή σας σε αυτό το κεφαλαιώδες γεγονός: μία από τις συνθήκες ύπαρξης αυτού, που αποκαλούμε ιδεολογία -με την πραγματική έννοια του όρου και όχι με την έννοια που κολλά παντού, όπως στους αλθουσερικούς ή σε άλλους, που μιλάνε για ιδεολογία των Ελλήνων ή των Παπούα- είναι ακριβώς αυτός ο διχασμός ανάμεσα στο λέγειν και το πράττειν.

Μια τέτοια απόσταση ανάμεσα σε απατηλό λόγο και πραγματικότητα της κοινωνικής δράσης έχει σημαντικές προεκτάσεις. Μια πραγματική ηθική μόνο στα εφ' ημίν, σε ό,τι εξαρτάται από εμάς, μπορεί να αναφέρεται. Και είναι ουσιώδες να αναγνωρίσουμε αυτόν ακριβώς το χώρο της ψυχικής ζωής,

Ζωγραφική / Paul Cezanne

που ο άνθρωπος δεν ελέγχει – εξ' άλλου δεν μπορούμε να δούμε στη συγκεκριμένη περίπτωση τί θα σήμαινε ο έλεγχος. Μπορούμε να ελέγξουμε τη συμπεριφορά, που προέρχεται από τα συναισθήματα, όχι όμως τα ίδια τα συναισθήματα. Κατά συνέπεια, κάθε ηθική προτροπή απευθυνόμενη στα συναισθήματα είναι παράλογη. Ακόμη μεγαλύτερος παραλογισμός είναι η προσπάθεια επιβολής αδύνατων ή αντιφατικών συναισθημάτων.

Όποιος αγαπά όλο τον κόσμο φυσικά δεν αγαπά κανένα. Και όποιος αγαπά αυτό που μισεί δεν μισεί τίποτα – αλλά όποιος δεν μισεί τίποτα δεν επενδύει τίποτα συναισθηματικά. Πράγμα, που οριακά είναι δυνατό, αλλά αποτελεί εξ ορισμού αποκλειστικότητα ορισμένων ατόμων, χριστιανών αναχωρητών στην έρημο ή οπαδών του βουδισμού. Και η ύπαρξη αυτών των περιθωριακών ατόμων, ερημιτών ή αγίων επιτρέπει ταυτόχρονα στην κοινωνία να δικαιολογείται και να ενοχοποιείται δίνοντας στον εαυτό της την απατηλή απόδειξη της δυνατότητας να πραγματωθεί το διακηρυσσόμενο ιδεώδες. Ο άγιος τάδε το καταφέρνει, άρα η ηθική μας δεν είναι παράλογη· εμείς όμως δεν έχουμε το απαιτούμενο ανάστημα, πρέπει επομένως να εξιλασθούμε, να γονυπετήσουμε, να συνεισφέρουμε στους εράνους για την ανοικοδόμηση του ιερού ναού κ.λπ. – και ταυτόχρονα, αναμφίβολα, να μάθουμε να εξαπατάμε.

"Ο άγιος τάδε το καταφέρνει, άρα η ηθική μας δεν είναι παράλογη· εμείς όμως δεν έχουμε το απαιτούμενο ανάστημα, πρέπει επομένως να εξιλασθούμε, να γονυπετήσουμε, να συνεισφέρουμε στους εράνους για την ανοικοδόμηση του ιερού ναού κ.λπ. – και ταυτόχρονα, αναμφίβολα, να μάθουμε να εξαπατάμε".

Ίσως υπήρξε κάποια στιγμή στην ιστορία του χριστιανισμού, που αυτή η διπλοπροσωπία δεν είχε ακόμη εμφανιστεί: Αναφέρομαι στους δύο πρώτους αιώνες της εξάπλωσής του (τον 2ο και τον 3ο μ.Χ. αιώνα) περίοδο, για την οποία έχει κανείς την εντύπωση σε μεγάλο βαθμό, ότι αυτοί οι χριστιανοί είχαν πράγματι παραιτηθεί από την εγκόσμια ζωή και περίμεναν ανά πάσα στιγμή τη Δευτέρα Παρουσία, την επιστροφή του Χριστού επί της γης. Ως εκ τούτου, η επίγεια ζωή -συμπεριλαμβανομένης βεβαίως και της ζωής των πολιτικών θεσμών- έχανε κάθε σημασία, αφού ο Μεσσίας θα εμφανιζόταν από τη μια στιγμή στην άλλη.

Υπό αυτές τις συνθήκες, όταν τα άτομα ζουν μια ζωή, που μόνο κατ' όνομα είναι, ζωή, σε απόλυτη ετοιμότητα και με τις αποσκευές ανά χείρας για το ταξίδι στον άλλο κόσμο, είναι δυνατό να φανταστούμε εφαρμογή της χριστιανικής ηθικής που να μην αποτελεί διαρκή διπλοπροσωπία. Από τη στιγμή όμως που οι χριστιανοί εγκαθίστανται μόνιμα στη ζωή της κοινωνίας, και επομένως από τη στιγμή, όπου ο χριστιανισμός αναγνωρίζεται (το 313 μ.Χ., επί Κωνσταντίνου) και στη συνέχεια γίνεται η υποχρεωτική θρησκεία για όλους τους κατοίκους της Αυτοκρατορίας επί ποινή διώξεων (384, ψήφισμα του Θεοδόσιου), η διπλοπροσωπία βρίσκεται στην καρδιά της χριστιανικής θέσμισης της κοινωνίας και η κατάσταση αυτή προεκτείνεται μέχρι τις μέρες μας με τη διάσταση ανάμεσα σε ένα δικαιολογητικό λόγο και στην πραγματικότητα.

Συμπεραίνοντας, ας επανέλθουμε σε δύο στοιχεία της άτυπης θέσμισης της κοινωνίας στην αρχαία Ελλάδα, δηλαδή τον έλεον και τη φιλίαν. Διαβάστε σχετικά ή ξαναδιαβάστε αυτό το υπέροχο χωρίο των «Ηθικών Νικομαχείων» (Η, 1155a 23-29), όπου ο Αριστοτέλης λέει, ότι πρόκειται για τη σημαντικότερη αρετή, σημαντικότερη ακόμη και από τη δικαιοσύνη, σε βαθμό που οι νομοθέτες δικαίως ασχολούνται περισσότερο με τη φιλία, παρά με τη δικαιοσύνη. Φράση πολύ περίεργη, που θα έπρεπε να αναλυθεί σε βάθος, τόσο σε σχέση με το ιστορικό ανάφορο, το οποίο έχει κατά νου ο Αριστοτέλης, όσο και για την κατανόηση της σημασίας της.

Όπως και να 'χει το πράγμα, αντιμετωπίζει αρνητικά το γεγονός, ότι οι τύραννοι δεν συμβιβάζονται με τη φιλία μεταξύ πολιτών και προσθέτει, ότι αν η φιλία βασίλευε παντού στην πόλη, δεν θα υπήρχε ανάγκη δικαιοσύνης, διότι, όπως λέει η παροιμία, «τα πάντα είναι κοινά μεταξύ φίλων» («Ηθικά Νικομάχεια», Η, 1159 b 30). Χαράσσει έτσι ένα είδος προοπτικής – ορίου, ένα ιδεώδες, στο πλαίσιο του οποίου, ιδιαίτερα, το μεγάλο ερώτημα της διανεμητικής δικαιοσύνης (τι πρέπει να δοθεί σε ποιον;) δεν θα ετίθετο καν, δεδομένου, ότι δεν θα υπήρχε κανείς, που θα ήθελε να προστατεύσει τα αγαθά του ούτε θα είχε βλέψεις για τα αγαθά του άλλου, και όπου ακόμη και οι όροι «δικό μου» και «δικό σου» θα είχαν περιπέσει σε αχρησία. ⊟

****Το κείμενο του άρθρου αποτελεί απόσπασμα σεμιναρίου (1983) του Κορνήλιου Καστοριάδη, το οποίο έχει συμπεριληφθεί στην "Ελληνική ιδιαιτερότητα, Τόμος Β΄, Η Πόλις και οι νόμοι" (εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2008, μετάφραση: Ζωή Καστοριάδη.)*

ΙΔΡΥΜΑ ΒΑΣΙΛΗ & ΕΛΙΖΑΣ ΓΟΥΛΑΝΔΡΗ
BELLE ÉPOQUE

Το Ίδρυμα Βασίλη & Ελίζας Γουλανδρή παρουσιάζει στο Μουσείο του στην Αθήνα, από τις 31 Οκτωβρίου 2026 έως τις 15 Φεβρουαρίου 2027, τη μεγάλη περιοδική έκθεση BELLE ÉPOQUE, αφιερωμένη σε μια από τις πιο γοητευτικές αλλά και αντιφατικές περιόδους της ευρωπαϊκής ιστορίας.

Με επίκεντρο το Παρίσι, την περίφημη «Πόλη του Φωτός», η έκθεση εξετάζει την Μπελ Επόκ μέσα από ένα από τα πιο χαρακτηριστικά φαινόμενα της εποχής: την καλλιτεχνική αφίσα, η οποία από τα τέλη του 19ου αιώνα κατακτά τους δρόμους της πόλης και μετατρέπεται σε μια νέα, δυναμική μορφή οπτικής επικοινωνίας, που πολύ σύντομα θα κυριαρχήσει στην εξέλιξη της διαφήμισης αλλά και της γραφιστικής.

Περίπου 90 έργα αναδεικνύουν τη δημιουργική ιδιοσυγκρασία 15 σημαντικών καλλιτεχνών, ανάμεσά τους οι Henri de Toulouse-Lautrec, Alfons Mucha, Théophile-Alexandre Steinlen, Pierre Bonnard, Maurice Denis, Félix Vallotton και Henri-Gabriel Ibels. Μαζί τους παρουσιάζονται έργα των Jules Chéret, René Hermann-Paul, Émile Bernard, Claude-Émile Schuffenecker, George Bottini, Théo van Rysselberghe, Louis Anquetin και Wassily Kandinsky. Η έκθεση περιλαμβάνει επίσης σχέδια, ελαιογραφίες και παστέλ.

Η σκηνογραφία της έκθεσης, ενταγμένη οργανικά στην αφήγηση, ανασυνθέτει την ατμόσφαιρα του Παρισιού της Μπελ Επόκ. Με επίκεντρο τη σχέση της καλλιτεχνικής αφίσας με τον δημόσιο χώρο, το σκηνογραφικό περιβάλλον ανακαλεί την εικόνα και τον παλμό της παρισινής μητρόπολης, προσκαλώντας τον επισκέπτη σε μια εικαστική περιπλάνηση στην «Πόλη του Φωτός».

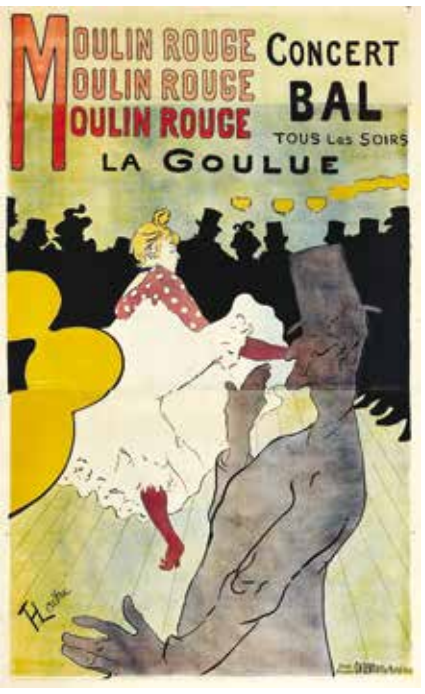
Η έκθεση εστιάζει στις δεκαετίες 1880–1900, μια περίοδο κατά την οποία η έγχρωμη λιθογραφία τελειοποιείται, η αφίσα εξαπλώνεται μαζικά στον αστικό χώρο και η τυπωμένη εικόνα αποκτά πρωταγωνιστικό ρόλο στην καθημερινή ζωή. Από τις διαφημίσεις θεαμάτων, καμπαρέ και ποδηλάτων έως τις νέες μορφές κατανάλωσης, μετακίνησης και ψυχαγωγίας, η αφίσα γίνεται οπτικός καθρέφτης μιας κοινωνίας που αλλάζει με πρωτοφανή ταχύτητα.

Το Παρίσι της Μπελ Επόκ είναι μια πόλη σε διαρκή κίνηση. Τα μεγάλα βουλεβάρτα του Haussmann, ο ηλεκτροφωτισμός, το μετρό, τα πολυκαταστήματα, τα θέατρα, τα καφέ-κονσέρ και τα καμπαρέ μεταμορφώνουν την καθημερινότητα και δημιουργούν έναν νέο αστικό πολιτισμό. Η αφίσα ακολουθεί αυτή τη ριζική αλλαγή και κατακτά κάθε διαθέσιμη επιφάνεια της πόλης, μετατρέποντας τον δρόμο σε μια ανοιχτή γκαλερί.

Οι καλλιτέχνες της έκθεσης δεν περιορίζονται στην εικονογράφηση ενός προϊόντος ή ενός θεάματος. Με τολμηρές συνθέσεις, έντονα χρώματα και νέες γραφιστικές λύσεις, μεταφέρουν στην αφίσα την αισθητική αναζήτηση της εποχής και συμβάλλουν στην ανάδειξή της σε αυτόνομη καλλιτεχνική μορφή. Η αφίσα γίνεται έτσι κάτι πολύ περισσότερο από διαφήμιση: γίνεται ένα εφήμερο αλλά εξαιρετικά εύγλωττο χρονικό της σύγχρονης ζωής.

Παράλληλα, η έκθεση φωτίζει τις πολλές και συχνά αντικρουόμενες όψεις της Μπελ Επόκ. Πίσω από την εικόνα μιας λαμπερής και ανέμελης εποχής βρίσκονται οι έντονες κοινωνικές ανισότητες, οι δύσκολες συνθήκες ζωής της εργατικής τάξης, οι πολιτικές και ιδεολογικές συγκρού-

σεις, αλλά και οι μεγάλες αλλαγές που διαμορφώνουν τη σύγχρονη κοινωνία. Το Παρίσι είναι το επίκεντρο αυτών των αναταράξεων και αποτυπώνει τις τεχνολογικές, βιομηχανικές και κοινωνικές ανατροπές που συντελούνται με πρωτοφανή ταχύτητα και αλλάζουν ριζικά τις συνθήκες ζωής. Η υπόθεση Dreyfus, η διεύρυνση των ατομικών ελευθεριών, η άνθηση της ψυχαγωγίας και η σταδιακή διαμόρφωση μιας νέας καταναλωτικής κουλτούρας συνθέτουν ένα πολύ πιο σύνθετο πορτρέτο της εποχής.

Ξεχωριστή θέση στην έκθεση κατέχει ο κόσμος του θεάματος. Η Μονμάρτρη, το Moulin Rouge, τα Folies-Bergère, τα καφέ-κονσέρ και τα θέατρα γίνονται χώροι συνάντησης, διασκέδασης και καλλιτεχνικού πειραματισμού, ενώ οι πρωταγωνιστές τους —χορεύτριες, τραγουδιστές, ηθοποιοί και performers— μετατρέπονται σε αναγνωρίσιμες μορφές μέσα από τις αφίσες των μεγάλων δημιουργών.

Την εικόνα της εποχής συμπληρώνουν πολλά φωτογραφικά τεκμήρια του Παρισιού της Μπελ Επόκ, τα περισσότερα από τα οποία προέρχονται από την Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας και το Musée Carnavalet – Histoire de Paris. Μέσα από αυτές τις φωτογραφίες, τα έργα αποκτούν το πραγματικό αστικό τους περιβάλλον: τους δρόμους, τα βουλεβάρτα, τα πλήθη και τις καθημερινές σκηνές μιας πόλης που βρίσκεται σε πλήρη μεταμόρφωση. Στην έκθεση παρουσιάζονται επίσης πολλά αποσπάσματα ταινιών εποχής, καθώς και οι πρώτες ταινίες “Les colleurs d’affiches” (Οι αφισοκολλητές) των αδελφών Lumière και “Défense d’afficher” (Απαγορεύεται η αφισοκόλληση) του Georges Méliès.

Η Μπελ Επόκ τοποθετείται παραδοσιακά μεταξύ 1880 και 1914, με τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο να σηματοδοτεί το τέλος της. Η έκθεση του Ιδρύματος Β&Ε Γουλανδρή επικεντρώνεται ωστόσο στα είκοσι χρόνια από το 1880 έως το 1900, περίοδο κατά την οποία η καλλιτεχνική αφίσα γνωρίζει τη μεγαλύτερη ακμή της και η τυπωμένη εικόνα επαναπροσδιορίζει τον τρόπο με τον οποίο η τέχνη συναντά την καθημερινή ζωή.

Η έκθεση BELLE ÉPOQUE μας προσκαλεί έτσι να ξαναδούμε το Παρίσι όχι μόνο ως τη μυθική «Πόλη του Φωτός», αλλά ως μια σύγχρονη μητρόπολη σε πυρετώδη μετάβαση — μια πόλη στην οποία η τέχνη βγαίνει στον δρόμο και γίνεται μέρος της ίδιας της ζωής.

Την επιμέλεια της έκθεσης υπογράφουν η Μαρία Κουτσομάλλη-Moreau, Υπεύθυνη Συλλογής του Ιδρύματος Β&Ε Γουλανδρή και η Marina Ferretti Bocquillon, Επίτιμη Επιστημονική Διευθύντρια του Musée des impressionnismes στο Giverny. ⊟

Info

Ίδρυμα Βασίλη & Ελίζας Γουλανδρή, Αθήνα
Οδός Ερατοσθένους 13
Αθήνα 116 35
Διάρκεια έκθεσης έως 15.02.2027

Ζωγραφική: Νίκος Μαντάς

Κοινωνικά αθέατα πένθη

Δρ Ευστράτιος Παπάνης, Μόνιμος Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Αιγαίου

Τα Υπάρχουν πένθη, για τα οποία κανείς ποτέ δεν μας συλλυπείται Η ήττα μιας σχέσης, τα έσχατα κάποιας φιλίας, μια επαγγελματική διαδρομή που απρόσμενα διακόπηκε, σχέδια ζωής, που δεν τελεσφόρησαν, μια αλλαγή κατοικίας με όλες τις μνήμες, που θάβονται πίσω και ακινητούν στους λογισμούς μας.

Το πένθος δεν συνδέεται αποκλειστικά με το θάνατο. Πολλές απώλειες παραμένουν αόρατες, παρά τα δυσεπούλωτα, βαθιά προσωπικά σημάδια.

Αποχωρισμοί, ματαιώσεις, φάσματα μιας δυνατότητας, που είτε δεν γεννήθηκε είτε έχασε την μάχη.

Πιθανότητες που εξέλιπαν, αλλά ίσως να οδηγούσαν σε άλλες προοπτικές.

Αγαπημένοι που άλλαξαν τόσο, ώστε με δυσκολία πλέον να τους αναγνωρίζουμε. Ο θάνατος ενός εραστή σε μυστική σχέση, διαδικτυακές απορρίψεις στην εφηβεία, καταθλίψεις και στίγματα που περιβάλλονται από ντροπή και ανομολόγητες επιλογές, που οδήγησαν σε καταισχύνη, αλλά άφησαν ανεξίτηλα ψυχικά τραύματα.

Περιγεννητικές απώλειες, αποβολές, δυσκολίες αναπνοής και μείωση βάρους σε θερμοκοιτίδα.

Θρήνοι για κατοικίδια, που συντρόφευαν μοναχικούς ανθρώπους.

Η ψυχική αποσύνδεση από κάποιον συγγενή με Alzheimer's.

Αμφισβήτηση της αξίας ενός μαθητή στην τάξη, έκπτωση στην αυτοεκτίμηση, διακινδύνευση περιουσίας και χρέη.

Η φθίση συνώνυμο του ανθρώπου και η επίγνωση της κατάρα ή απελευθέρωση

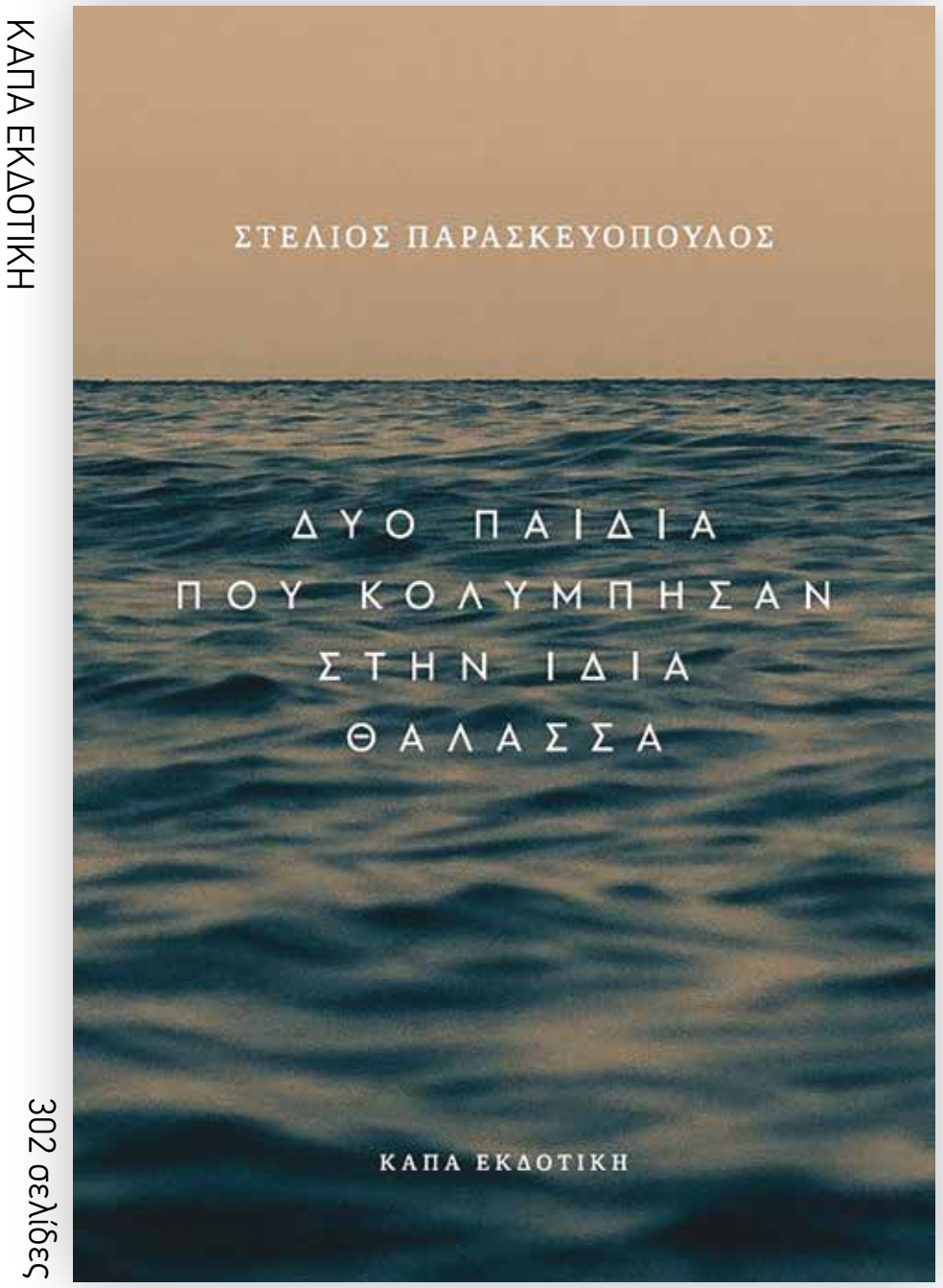
Όμως, η κοινωνική προσδοκία εξαρτά την προσωπικότητα από την ικανότητα σου να ξεπερνάς τις δυσχέρειες, αν όχι αλώβητος, τουλάχιστον πιο σοφός και συνετός. Εξάλλου, εμπειρία είναι αυτό που αποκτάς, όταν δεν αποκτάς ή όταν χάνεις αυτό που θες.

Η ψυχολογία κάνει μνεία για το κοινωνικά μη αναγνωρισμένο πένθος, ως μια στενάχωρη κατάσταση, που ενδεχομένως δεν υποστηρίζεται επαρκώς και δεν πλαισιώνεται από τα καθιερωμένα τελετουργικά παραμυθίας και ανακούφισης.

Ο περίγυρος απαιτεί δύναμη, αποφασιστικότητα, υπέρβαση, επειδή υποτιμά την αξία του δεσμού και τον συμβολισμό της. Εάν το πένθος διαρκεί, προκαλεί δυσφορία στους άλλους και γίνεται αφορμή για αιτιάσεις αδυναμίας και για υποψίες χειραγώγησης. Είναι, κατά την άποψη τους υπερβολικό να στεναχωριέσαι για τα αναστρέψιμα, ενώ ενσκήπτουν τόσα δεινά στην οικουμένη.

Μερικές φορές η μόνη βοήθεια είναι να αφήσουμε την θλίψη να υπερχειλίσει.

Άλλες φορές να ακούσουμε εκείνον που την βιώνει, δίχως να συγκρίνουμε τον πόνο του με άλλες οδύνες πιο καταιγιστικές. Μα κυρίως με φειδώ να απευθύνουμε τις προτροπές για ίαση, χωρίς πρώτα να υπάρξει αναστοχασμός και περίσκεψη. Στις εσχατολογικές στιγμές, όπως στην αρρώστια και στην εκδημία αναδύεται ο αληθινός υπαρξιακός εαυτός. Στην αδιόρατη παρακμή της καθημερινότητας η αναγέννηση του. ⊟

ΣΤΕΛΙΟΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ

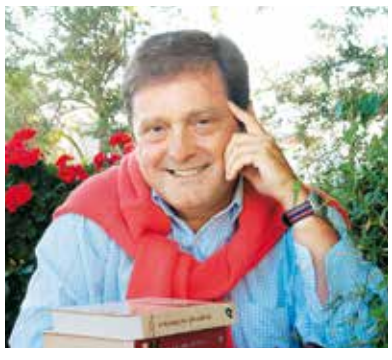
ΔΥΟ ΠΑΙΔΙΑ ΠΟΥ ΚΟΛΥΜΠΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΙΔΙΑ ΘΑΛΑΣΣΑ

Ένα μυθιστόρημα ύμνος στην φιλία

Μια τοιχογραφία διαφόρων εποχών, μέσα από το μακρύ ταξίδι μιας αρχοντικής οικογένειας: Κωνσταντινούπολη – Αθήνα, οι δύο μεγάλοι σταθμοί της. Η αφετηρία και ο τερματισμός. Κάθε σταθμός με τα δικά του διλλήματα, τις διαφορετικές του ανάγκες. Με το σκηνικό, στο μήκος του μακρόχρονου ταξιδιού, να εναλλάσσεται διαρκώς: Αρχοντιά, ξεπεσμός, διώξεις, ξενιτειά, δυστυχία, πλούτος, πτώχευση, μοναχικότητα. Εναλλαγές στα μικρά και τα μεγάλα μεγέθη της ζωής. Χρόνια γεμάτα πότε με πίκρες, και πότε με χαρές.

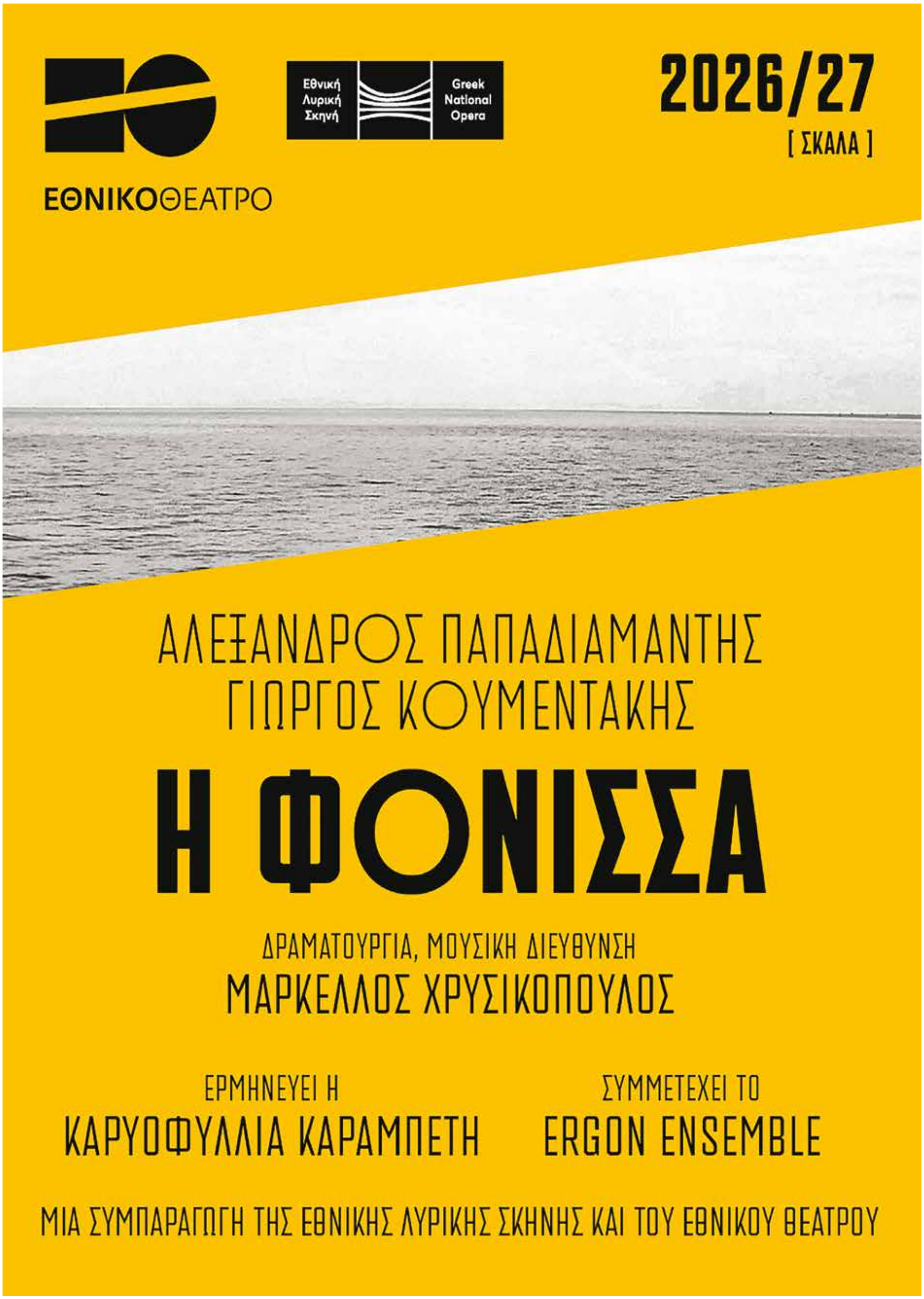
Από την Κωνσταντινούπολη του κοσμοπολιτισμού στην Αθήνα της ανέγνωρης αναζήτησης. Από την ένδεια του Μεσοπολέμου στην οικονομική ανόρθωση της Μεταπολεμικής εποχής. Από τις προσφυγικές κατοικίες στην ανοικοδόμηση των διαμερισμάτων της αντιπαροχής -στους νεωτερισμούς του αστικού τρόπου ζωής. Ένας αιώνας δρόμος ήταν το μακρύ ταξίδι της οικογένειας, από το 1922 μέχρι το σήμερα. Τεράστιος, και ταυτόχρονα ελάχιστος. Μόλις δυο – τρία γυρίσματα των εποχών...

Σ' αυτήν, εν τέλει, την ελάχιστη απόσταση των χρόνων και των εποχών, κάπου στα μισά της αιωνόβιας διαδρομής, στη δεκαετία του '70, δύο έφηβοι ψάχνουν να βρουν το δικό τους μονοπάτι μέσα από έναν νέο κόσμο που προβάλλει. Η νεολαία της Αθήνας έχει ήδη σπάσει όλα τα παλιά δεσμά και ορμάει ασυγκράτητη στον αμερικάνικο τρόπο ζωής. Μακριά μαλλιά, τζιν παντελόνια, Coca – Cola, ροκ μουσική, αλκοόλ, σεξ, Marlboro τσιγάρα και μαριχουάνα, είναι τα μοντέρνα προϊόντα που παράγουν τα νεόκτιστα εργοστάσια της προηγμένης εποχής. Ο Θεόφιλος –γόνος της πάλαι ποτέ αρχοντικής οικογένειας της Κωνσταντινούπολης, και ο Νώντας –παιδί λαϊκής περιοχής του Πειραιά, ενώνουν τις ηλιόλουστες μοναξιές τους και ζουν την συναρπαστική εφηβεία τους. Διψούν τον καιρό τους. Στο ένα και μοναδικό καλοκαίρι τους, κολυμπούν στην ίδια θάλασσα. Ζουν μαζί σ' ένα νησί τα κεχριμπαρένια μεσημέρια, τα πορφυρά ηλιοβασιλέματα, τις αστροφώτιστες νύχτες. Ονειρεύονται και μεθούν στα όνειρά τους. Και συζητούν ατέλειωτες ώρες τους πόθους τους...

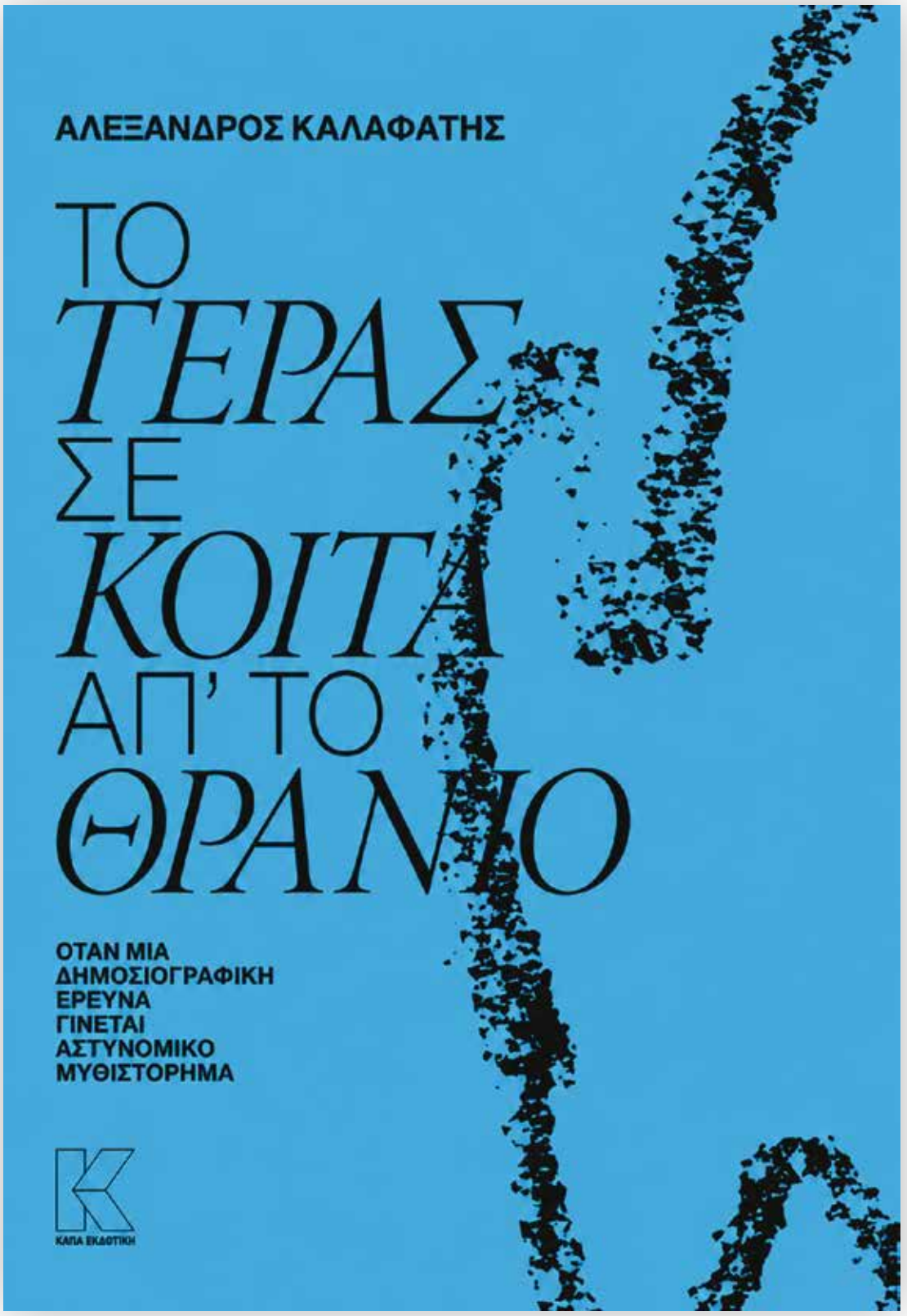

Στέλιος Παρασκευόπουλος
Δημοσιογράφος, Συγγραφέας

Ώσπου, εκεί που τραγουδούσαν τα πουλιά, εκεί που γελούσαν οι πέτρες και τα νερά, ήρθε το αναπάντεχο. Ο θάνατος. Χρειάστηκε να 'ρθει το σήμερα, να περάσει από τότε μισός αιώνας βασανιστικής συγκατοίκησης -της σκληρής πραγματικότητας και της θλιβερής απώλειας, για να απαντηθεί επαρκώς το ερώτημα, εάν ο θάνατος είναι το τέλος ή η αρχή μιας αληθινής φιλίας –ο οριστικός χωρισμός ή η αιωνιότητα των αναμνήσεων. ⊟

ΕΘΝΙΚΟΘΕΑΤΡΟ
Εθνική Λυρική Σκηνή
Greek National Opera
2026/27
[ΣΚΑΛΑ]
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΥΜΕΝΤΑΚΗΣ
Η ΦΟΝΙΣΣΑ
ΔΡΑΜΑΤΟΥΡΓΙΑ, ΜΟΥΣΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ
ΜΑΡΚΕΛΛΟΣ ΧΡΥΣΙΚΟΠΟΥΛΟΣ
ΕΡΜΗΝΕΥΕΙ Η
ΚΑΡΥΟΦΥΛΛΙΑ ΚΑΡΑΜΠΕΤΗ
ΣΥΜΜΕΤΕΧΕΙ ΤΟ
ERGON ENSEMBLE
ΜΙΑ ΣΥΜΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΛΥΡΙΚΗΣ ΣΚΗΝΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

ΚΑΠΑ ΕΚΔΟΤΙΚΗ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΛΑΦΑΤΗΣ
ΤΟ ΤΕΡΑΣ ΣΕ ΚΟΙΤΑ ΑΠ' ΤΟ ΘΡΑΝΙΟ

Ένα βιβλίο γραμμένο στη μνήμη του Βαγγέλη Γιακουμάκη

Ο Σταυρής είναι μόνο 18 ετών. Βάζει στη βαλίτσα τα λιγοστά σύνεργά του, τη δίψα για ζωή, τη μπέσα, την καλοσύνη και φεύγει από το πατρικό του για να σπουδάσει. Πρώτη φορά μόνος. Ανοίγει φτερά σε άγνωρους κόσμους, δίχως να φαντάζεται τι τον περιμένει.

Περνά το κατώφλι του γκριζωπού κτιρίου της Σχολής και τον ξεναγούν στη φοιτητική εστία όπου του δίνουν το δωμάτιο «202». Τα μαθήματα ξεκινούν. Διαβάζει με τις ώρες και παρακολουθεί με μεράκι. Η απότομη προσγείωση για εκείνον δεν αργεί να έρθει. Δίπλα του κάθεται μία παρέα σπουδαστών που δεν λογαριάζει μήτε από μαθήματα μήτε από καθηγητές.

Στην αρχή τον προσεγγίζουν «ντυμένοι» φίλοι και γρήγορα δείχνουν το πραγματικό τους πρόσωπο. Η μπέσα και η παλικαριά ήταν μονάχα το «παραπέτασμα». Η σκόνη κάθεται και το bullying ξυπνά μοχθηρό. Στην αρχή καμουφλαρισμένο και στη συνέχεια με τη μορφή βασανιστηρίων.

Αλέξανδρος Καλαφάτης
Δημοσιογράφος - Συγγραφέας

Το «202» μετατρέπεται σε δωμάτιο απελπισίας. Ο Σταυρής βυθίζεται στην απόγνωση. Τα «θηρία» μένουν ατιμώρητα, οι φήμες ότι έχουν «πλάτες» εξαπλώνονται και η ασυλία γιγαντώνει την έπαρσή τους.

Ο Σταυρής βρίσκει καταφύγιο σε μια φτωχοεκκλησιά. Εκεί γνωρίζει τον παπά Χαράλαμπο που φωτίζει μέσα του συμπόνια και ανθρωπιά. Παίρνει ανάσα. Το bullying όμως δεν σταματά. Μέχρι που μια μέρα ξαφνικά εξαφανίζεται από προσώπου γης. Ο αστυνομικός Περικλής Φιλίππου μπαίνει με ορμή στην έρευνα αλλά γρήγορα συνειδητοποιεί ότι μπροστά του έχει μόνο θεριεμένους τοίχους. Απελπίζεται. Τι τελικά συνέβη στον Σταυρή; ⊟

Εφημερίδα-ταυτότητα του σκεπτόμενου Έλληνα

ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
ΘΡΗΣΚΕΙΑ

11 χρόνια

Διανέμεται
στις 15 κάθε μήνα
δωρεάν

Αθήνα • Πειραιάς • Θεσσαλονίκη